

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Α Γ Ω Γ Η

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

- **ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ**
- **Η ΑΛΛΟΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ**
- **ΕΠΙΒΕΒΛΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΓΟΝΙΜΗ Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ**
- **Ο ΑΙΣΩΠΟΣ, ΜΕΓΑΣ ΜΥΘΟΠΟΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ**

Περιεχόμενα

ΣΧΟΛΙΑ 101

ΟΡΘΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ
(ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ) 103

ΗΜΕΡΙΔΑ Χ.Ε.Ε.Λ. - Χ.Ε.Ε. 104

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ
ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

Τοῦ κ. Δημητρίου Βογιατζή 106

Η ΑΛΛΟΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Τοῦ κ. Ἰωάννη Ἀγγελόπουλου 111

ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ 113

ΕΠΙΒΕΒΑΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΓΟΝΙΜΗ
Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Τοῦ κ. Παύλου Ἀθ. Παλούκα 117

Ο ΑΙΣΩΠΟΣ, ΜΕΓΑΣ ΜΥΘΟΠΟΙΟΣ
ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Τοῦ κ. Κωνσταντίνου Ρίζου 122

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ 127

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Α Γ Ω Γ Η ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Όργανο τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν
Ἐγκριμένο ἀπό τό Ὑπουργεῖο Παιδείας. Ἀριθμός Ἐγκρ. 1717/15.2.1952
Ἰδρυτής: **Ἰ. Θ. Κολιτσάρας** (†1989)

Ἐκδότης - Ἰδιοκτῆτης: **Χ.Ε.Ε.Λ.**

Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα, Τηλ.-Fax: 210 32.27.100

Ἐπεύθυνος σύμφωνα μέ τό νόμο καί ἐπιμελητής ἐκδόσεως:

Ἰωάννης Μαρκότσας, Διαγόρα 35, 153 44 Γέρακος, Τηλ.: 210 66.12.399

Διευθύνεται ἀπό Συντακτική Ἐπιτροπή

Δημιουργικό - Ἐκτύπωση

«**Λυχνία Α.Ε.**»

Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἀχαρνῶν

T. 210 3410436, F. 210 3425967 • www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τιμή τεύχους **1,50€**

Ἐτήσια συνδρομή: Ἐσωτερικοῦ-Κύπρου 10€, Ἐξωτερικοῦ 20€ • 25\$

Ἀθήνα - Ὀκτώβριος 2019

ΟΔΗΓΙΕΣ: Ἐπιστολές, συνεργασίες, ἐπιταγές, βιβλία καί ἄλλα ἔντυπα νά στέλνονται στό γραφεῖο
τῆς Χ.Ε.Ε.Λ., Καρύτση 14, 10561 Ἀθήνα.

• Τό Γραφεῖο εἶναι ἀνοικτό κάθε ἔργασίμη ἡμέρα ἀπό 9 π.μ. ἕως 1 μ.μ.

Τεύχη τοῦ περιοδικοῦ πωλοῦνται στό βιβλιοπωλεῖα τῆς «ΖΩΗΣ» στήν Ἀθήνα καί σέ ἄλλες
ἐπαρχιακές πόλεις, καθώς καί στό γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.Λ. στήν Ἀθήνα.

• Ἡ δημοσίευση τῶν ἀρθρῶν ἐγκρίνεται ἀπό τή Συντακτική Ἐπιτροπή. Μή δημοσιευμένα
ἄρθρα δέν ἐπιστρέφονται. Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή διατηρεῖ τό δικαίωμα νά συντομεύει τά
κείμενα ἢ νά δημοσιεύει τμηματικά τά μακρά κείμενα. Γι' αὐτό πρέπει τά ἀποσπελλόμενα
ἄρθρα νά μῖν ὑπερβαίνουν τίς 6-8 σελίδες. Στό περιοδικό δημοσιεύονται ἐργασίες σχετικές
μέ θέματα Παιδαγωγικῆς καί Διδακτικῆς, ἀλλά καί μέ ἱστορικά ἢ ἄλλα ἐπίκαιρα θέματα.
Όσοι θέλουν παρουσίαση τοῦ βιβλίου τους, παρακαλοῦνται νά ἀποστέλουν δύο ἀντίτυπα,
ἓνα γιά ἀπλή ἀγγελία καί γιά τή βιβλιοθήκη τῆς Ἐνώσεως καί ἄλλο γιά τόν μέλλοντα νά
κάμει τήν βιβλιοπαρουσίαση. Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή ἔχει τό δικαίωμα νά μῖν ἐγκρίνει
τή δημοσίευση βιβλιοκρισιῶν γιά βιβλία ἄσχετα μέ τό περιεχόμενο καί τή γραμμή τοῦ
περιοδικοῦ. Τήν εὐθύνη γιά τά δημοσιευμένα κείμενα φέρουν οἱ συγγραφείς τους.

«Στό ἐξῆς δέν θά λέμε
ὅτι οἱ Ἕλληνες πολε-
μοῦν σάν ἥρωες, ἀλλά
ὅτι οἱ ἥρωες πολεμοῦν
σάν Ἕλληνες», δῆλωσε ὁ
Winston Churchill ἀνα-
γνωρίζοντας τήν ἀνδρεία
τῶν Ἑλλήνων. Μετά τό
ΟΧΙ, ἡ Ἑλλάδα καί ἡ Βρε-
τανία μόνες στά ἄκρα τῆς
Εὐρώπης συνέχιζαν νά
ἀντιστέκονται στή ναζι-
στική πλημμυρίδα.

Χαιρετισμός
ἀπό τήν Kate Smith,
πρέσβειρα
Μ. Βρετανίας
στήν Ἑλλάδα,
28-10-2018

ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ

Στήν κριτική πού άσκεΐται γιά τήν ποιότητα τής Έλληνικής Έκπαίδευσης, κυριαρχεί ή κατηγορία ότι τό Σχολείο είναι δέσμιο τής άποστήθισης, του κατά τόν επικρατήσαντα όρισμό «παπαγαλισμού».

Ή κατηγορία αυτή χρήζει άπαντήσεως, γιατί στήν ουσία απομακρύνει από τά πραγματικά προβλήματα, δείχνει δέ καί τήν άγνοια τών κριτών. Τό πλέον άνησυχητικό είναι ότι καί από χείλη θεσμικών φορέων, συχνά-πυκνά άκούγεται τό ίδιο.

Άς δοϋμε όμως πιά συστηματικά τά πράγματα. Ή άποστήθιση, σχετίζεται μέ τή μνήμη. Ποιός μπορεί νά ίσχυριστεί ότι ή άποστήθιση είναι έχθρός τής έπιστήμης; Άπό τούς κανόνες γραμματικής, τήν προπαίδεια, τούς τύπους τών μαθηματικών, τής φυσικής, τής χημείας, τήν άλληλουχία ιστορικών γεγονότων στή βασική εκπαίδευση, μέχρι τήν άποστήθιση έπιστημονικών όρων καί τής όρολογίας στήν άνώτατη εκπαίδευση, δομεΐται ή όλη έπιστημονική συγκρότηση του έγγραμματος-μορφωμένου άνθρώπου. Άς φανταστοϋμε κάθε άνθρωπο νά θέλει νά έρμηνεύει μέ δικά του λόγια, μέ δική του σημειογραφία, μέ δική του όρολογία, έννοιες μέ ιστορία χιλιάδων χρόνων. Νά αναφερθοϋμε στήν διατύπωση του πυθαγορείου θεωρήματος; Στίς άποφάσεις Διεθνών συνθηκών; Στή διατύπωση του Συμβόλου τής Πίστεως; Σέ κανόνες γραμματικής; Σέ εξαιρέσεις τών κανόνων γραμματικής; Σέ φιλοσοφικές διατυπώσεις; Σέ τύπους θετικών έπιστημών; ...

Έτσι, δέν γίνεται άντληπτό τί ακριβώς ένοχλεΐ. Τό πιά πιθανό είναι, ή άδυναμία κάποιων νά πιέσουν καί έξασκήσουν τήν

μνήμη τους, νά τούς όδηγεΐ σε μιά άπολυτοποίηση. Άκόμα πιά άδικη είναι ή κατηγορία, ότι οί μαθητές αυτοί στεροϋνται κριτικής σκέψεως.

Σέ ό,τι δέ σχετίζεται μέ τήν ύπόθεση αυτή, πρέπει νά έπισημανθει τό, φαινομενικώς άσχετο, «ύμνολόγιο» γιά χιλιάδες έπιστήμονες πού έφυγαν ή φεύγουν στο έξωτερικό. Τό άπλό έρώτημα είναι ποιού εκπαιδευτικού συστήματος άποτέλεσμα είναι αυτά τά μυαλά. Προφανώς του καταγελλομένου. Πώς λοιπόν ένα άπαξιούμενο σύστημα παράγει τέτοια άποτελέσματα; Ή αντίφαση είναι προφανής: Ή άποστήθιση δέν είναι κακή. Κακή χρήση της γίνεται όταν οί εκπαιδευτικοί καλύπτονται πίσω από τά αυτονόητα καί δέν επιδιώκουν τήν έμβάθυνση, τήν κριτική σκέψη κ.ά. Ή κριτική σκέψη, ή δημιουργική σκέψη καί όλοι οί σχετικοί όροι πού έχουν επικρατήσει, έχουν ως προαπαιτούμενο πριν τά σύνθετα, τούς έπιθετικούς προσδιορισμούς κ.λπ. τόν όρο «σκέψη». Ή σκέψη προϋποθέτει τή γνώση, τή μάθηση. Γι' αυτό καί προκαλεΐ έντύπωση τό γεγονός, πως μπορεί νά έχει κάποιος γνώμη, χωρίς νά έχει γνώση.

Πρός έπίρρωση δέ τών άνωτέρω, είναι πλήρως άντιεπιστημονικό νά κρίνεται ως δεινό ή άποστήθιση, καί νά επιχαΐρουμε όλοι μέ έξέταση τών μαθητών μέ «έρωτήσεις» ή θέματα του τύπου: «σωστό-λάθος», «συμπλήρωσε τό κενό», «άντιστοιχίσε τά παρακάτω», «διάλεξε τή σωστή άπάντηση» καί άλλα παρόμοια.

Εΐναι περιέργο νά προτιμοϋμε ως προσηροότερο τρόπο γιά τόν έλεγχο έπίτευξης τών διδακτικών στόχων ή άξιολόγηση τή λοταρία, από τήν ένδεχόμενη χρήση τής άποστήθισης. Γι' αυτό, έχουμε όδηγηθει στήν άδυναμία πολλών μαθητών, νά εκφράσουν σωστά μιά πλήρη πρόταση. Πρέπει

όλοι οί σχετιζόμενοι μέ τήν διδασκτική νά προβληματιστοῦν καί νά ἐγκαταλείψουν εὐκόλους δρόμους, πού μπορεῖ νά μή ζημιώνουν τούς ἄριστους μαθητές, βυθίζουν ὁμως τούς μέτριους καί τούς ἀδρανοποιοῦν.

ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ

Ἐνα ἀπό τά κύρια θέματα στίς συζητήσεις μεταξύ ἐκπαιδευτικῶν ἀλλά καί μεταξύ τῶν ἐχόντων κυβερνητικές ἢ θεσμικές θέσεις στελεχῶν ἐκπαίδευσης, εἶναι ἡ σύγκριση τοῦ δικοῦ μας ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος μέ ἀντίστοιχα ἄλλων χωρῶν. Κατακλείδα τῶν συζητήσεων εἶναι συνήθως ἡ ἀντιπαράθεση μεταξύ τῶν διαλεγομένων, ὡς πρὸς τό ποιο σύστημα εἶναι τό προσφορότερο γιά νά τό υἰοθετήσουμε.

Κατ' ἀρχήν, τό ὅλο θέμα στήν ἐλλαδική πραγματικότητα τείνει νά λάβει τή μορφή «ψύχωσης». Γιατί δέν νοεῖται συζήτηση χωρίς τίς ἀναγκαῖες συγκρίσεις μέ τά ἐκπαιδευτικά συστήματα ἄλλων. Δεύτερο ζήτημα εἶναι ἂν εἶναι ἀπαγορευτικές οἱ συγκρίσεις. Ἡ ἀπλή ἀπάντηση εἶναι ὄχι. Τό ζήτημα δέν εἶναι νά συγκρίνεις. Εἶναι νά συγκρίνεις ὁμοειδῆ πράγματα. Καί τά ὁμοειδῆ αὐτά, σχετίζονται μέ τήν ἱστορία τῶν συστημάτων, μέ τήν ἰδιομορφία ἐνός ἐκάστου λαοῦ, μέ τούς στόχους τῆς ἐκπαίδευσης, μέ τόν χαρακτήρα της, δηλαδή δημόσιο ἢ ἰδιωτικό, ἐξαρτώμενο ἄμεσα ἀπό τήν κεντρική ἐξουσία ἢ μέ αὐξημένο συντελεστή αὐτονομίας καί ἀνεξαρτησίας, σύστημα πού λαμβάνει ὑπόψη τίς τοπικές παραδόσεις

καί ἰδιαιτερότητες (κυρίως σέ μεγάλα κράτη μέ τοπικές κυβερνήσεις) καί πολλά ἄλλα ἐπί μέρους κριτήρια.

Ἡ συγκριτική παιδαγωγική ὡς ἰδιαίτερος κλάδος, ἔχει ἀναδείξει θετικά καί ἀρνητικά σημεῖα τόσο τοῦ δικοῦ μας συστήματος ὅσο καί τῶν ἄλλων χωρῶν. Δέν εἶναι κακό νά τά γνωρίσουμε καλύτερα καί ἴσως κάποια στοιχεῖα ἐφαρμόσιμα στό σύστημά μας νά τά υἰοθετήσουμε. Ἡ ἄμεση ἐπίδραση ὁμως στό δικό μας σύστημα πρέπει νά γίνει κάτω ἀπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις καί ἀναγκαῖες συνθήκες. Ἐπίσης, ἡ διαρκής ἐνασχόληση μέ συγκρίσεις συστημάτων, ἀναβάλλει τίς ὅποιες ἀποφάσεις καί τήν ἀνάγκη ἐφαρμογῆς τους.

Τό πῶς σημαντικό ὁμως κατά τή γνώμη μας εἶναι ἡ ἄγνοια τῶν παραμέτρων καί τό βάθος τῆς ἱστορίας. Δηλαδή, κῶρες μέ γλῶσσα πού δέν ἔχουν τό βάθος χρόνου πού ἔχει ἡ ἐλληνική, τί ἀκριβῶς μποροῦν νά συνεισφέρουν στό πρόγραμμα γλωσσικῆς διδασκαλίας; Χῶρες χωρίς βάθος ἱστορίας τριῶν χιλιετηρίδων ὅπως ἡ ἱστορία μας, πόσο μποροῦν νά ἐπιδράσουν στό ὠρολόγιο, ἀναλυτικό καί πρόγραμμα σπουδῶν τοῦ δικοῦ μας ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος; Χῶρες πού δίνουν δυνατότητα ποικίλων διεξόδων στοῦς μαθητές κατά τή διάρκεια σπουδῶν στή Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση, πόσο μποροῦν νά βοηθήσουν στό δικό μας σύστημα πού σχεδόν σέ ἀπόλυτο βαθμό ἔχει τούς μαθητές στό Γενικό Λύκειο;

Τέλος, αὐτό πού χαρακτηρίζει τό ἐκπαιδευτικό μας σύστημα εἶναι –ὁ ἔστω καί στά λόγια– ἐλληνοχριστιανικός προσανατολισμός. Ἀπό ὅσο ὁμως γνωρίζουμε, ἀνάλογο σύστημα κάπου ἄλλοῦ δέν ὑπάρχει.

Ἐπενθυμίζουμε στοῦς συνδρομητές καί συνδρομήτριες τοῦ περιοδικοῦ μας, τήν ἀνανέωση τῶν συνδρομῶν τους, ὥστε νά συνεχιστεῖ ἡ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ μας.

Ἡ καταβολή μπορεῖ νά γίνει στά κατά τόπους βιβλιοπωλεῖα τῆς «ΖΩΗΣ» ἢ στοῦς ἀντιπροσώπους.

Ἄν ἡ συνδρομή καταβληθεῖ μέσω ἠλεκτρονικῆς πληρωμῆς νά σημειώνεται τό ὄνομα τοῦ συνδρομητῆ.

Τό IBAN γιά τραπεζική πληρωμή (Τράπεζα Eurobank) εἶναι:

GR 8002602010000930100366731

Γι' αυτό, ἄν ἀθροίσουμε τίς ὥρες πού οἱ μαθητές στό γλωσσικό μάθημα πρέπει νά μάθουν τή γλώσσα τους καί τήν γραμματεία τους σέ ὄλο τό ἱστορικό της βάθος, τήν τρισχιλιετή ἱστορία τους, τήν πολιτισμική ἐπίδραση αὐτῆς ἀνά τούς αἰῶνες, κυρίως δέ τήν ἐπίδραση διὰ τῆς ἐπιρροῆς στόν Δυτικό Πολιτισμό καί τῆς σύνθεσης τῶν δύο πυλώνων τοῦ πολιτισμοῦ μας (ἐλληνικοῦ καί χριστιανισμοῦ), βλέπουμε ὅτι τέτοια προγράμματα σπουδῶν σέ ἄλλα συστήματα δέν υπάρχουν καί κατά συνέπεια δέν ὑπάρχει πρόσφορο σύστημα πρὸς «υἰοθεσία». Ἡ ἐπικέντρωσή μας, πρέπει νά ἀφορᾷ διορθωτικές παρεμβάσεις καί ὄχι δομικές. Ἡ

«ἐλληνική ἰδιαιτερότητα» δέν πρέπει νά ἀναφέρεται μόνο στά πολιτικά πράγματα ὅπως συνήθως καί κατά κανόνα γίνεται. Πρέπει νά ἀναφέρεται στίς ἰδιαιτερότητες τῆς ἐλληνικῆς παράδοσης πού γιά κανένα ὠφελιμιστικό ἢ μιμητικό ἄλλων προτύπων λόγο δέν πρέπει νά ἀπεμπολήσουμε. Ἀκόμα καί ὅταν ὁ ἐλληνισμός ἦταν ὑπόδουλος, κατόρθωσε τή σύγκραση παλαιοῦ, δηλ. παραδοσιακοῦ καί νέου, δηλαδή νέες ἐπιστήμες καί ἰδέες. Θά ἦταν ἱστορικό παράδοξο, ἡ σκλαβιά νά μὴν ἀλλοτριώσει τήν παιδεία μας, καί ἡ ἐλευθερία νά ἐκχωρήσει τόν πλοῦτο της σέ ἐπικαιρικά συστήματα, πού ὅταν τὰ υἰοθετοῦμε ἔμεϊς, οἱ ἄλλοι τὰ ἐγκαταλείπουν.

ΟΡΘΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ

ΠΡΟΤΑΣΗ ΟΡΘΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ

«Ἄλλ' ὥσπερ τοῖς σώμασιν οὐ τὴν αὐτὴν φαρμακείαν τε καὶ τροφήν προσφέρονται, ἄλλοι δὲ ἄλλην, ἢ εὐεκτοῦντες ἢ κάμνοντες, οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς διαφόρῳ λόγῳ καὶ ἀγωγῇ θεραπεύονται... Τοὺς μὲν ἄγει λόγος, οἱ δὲ ῥυθμίζονται παραδείγματι· οἱ μὲν δέονται κέντρων, οἱ δὲ χαλινῶ. Οἱ μὲν γὰρ εἰσι νωθεῖς, καὶ δυσκίνητοι πρὸς τὸ καλόν, οὓς τῇ πληγῇ τοῦ λόγου διεγερτέον· οἱ δὲ θερμότεροι τοῦ μετρίου τῷ πνεύματι, καὶ δυσκάθεκτοι ταῖς ὀρμαῖς, καθάπερ πῶλοι γενναῖοι πόρρω τῆς νύσσης θέοντες, οὓς βελτίους ἂν ποιήσειεν ἄγων καὶ ἀνακόπτων ὁ λόγος.

Τοὺς μὲν ἔπαινος ὤνησε, τοὺς δὲ ψόγος, ἀμφοτέρα μετὰ τοῦ καιροῦ· ἢ τούναντίον ἔβλαψεν ἔξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ λόγου. Τοὺς μὲν παράκλησις κατορθοῖ, τοὺς δὲ ἐπιτίμησις· καὶ αὕτη, τοὺς μὲν ἐν τῷ κοινῷ διελεγομένους, τοὺς δὲ κρύβδην νουθετούμενους. Φιλοῦσι γὰρ οἱ μὲν καταφρονεῖν τῶν ἰδίῳ νουθετημάτων, πλήθους καταγνώσει σωφρονιζόμενοι· οἱ δὲ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐλέγχων ἀναισχυνεῖν, τῷ τῆς ἐπιτιμῆσεως μυστηρίῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ ἀντιδιδόντες τῆς συμπαθείας τὴν εὐπειθειαν» (Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγ. Β', Ἀπολογητικός τῆς εἰς Πόντον φυγῆς, P.G., 35, 44).

Ἑρμηνευτική προσέγγιση

«Ἄλλα ὅπως στά σώματα (ἐνν. οἱ θεράποντες) δέν δίνουν τὴν ἴδια φαρμακευτικὴ ἀγωγή, οὕτε καὶ τὴν ἴδια τροφή, ἀλλὰ κατὰ περίπτωσιν, ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν εἶναι ὑγιεῖς ἢ ἀσθενεῖς, ἔτσι καὶ μὲ τὴν τῶν ψυχῶν θεραπεία, χρησιμοποιοῦν (θεραπεύουν μὲ) διαφορετικὸ τρόπο καὶ διαφορετικὴ (θεραπευτικὴ) ἀγωγή... Ἄλλοι θεραπεύονται μὲ τὸν λόγο καὶ ἄλλοι μὲ τὰ παραδείγματα (πρότυπα). Ἄλλοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ κίνητρα (βουκέντρα) καὶ ἄλλοι ἀπὸ χαλινάρι. Οἱ μὲν εἶναι νωθοὶ καὶ δυσκίνητοι πρὸς τὸ καλόν, καὶ αὐτοὺς πρέπει μὲ κάποιο κτύπημα διὰ τοῦ λόγου (προσβολή;) νά τοὺς παρακινήσεις. Ἄλλοι δὲ εἶναι παραπάνω ἀπὸ τὸ μέσο ὄρο θερμοὶ στά πνευματικά, καὶ ὑποκίπτουν δύσκολα στίς ὀρμές, ὅπως ἀκριβῶς θερμόαιμα ἄλογα τρέχουν ἀκόμα καὶ μετὰ τὴ σήμανση τοῦ τέλους τῆς ἵπποδρομίας, καὶ τοὺς ὁποίους μπορεῖ νά ἀναχαιτίσει καὶ ἀνακόψει ὁ λόγος.

Ἄλλους μὲν ὠφέλησε ὁ ἔπαινος, ἄλλους ἡ ἐπίπληξη. Τὸ καθένα στὴν κατάλληλη συγκυρία. Ἀντίθετα ὅμως, ἔβλαψε ἢ παράκλινη καὶ παράλογη χρῆσις τους. Ἄλλους μὲν διορθώνει ἡ παραμυθία, ἄλλους ἡ προσβολή. Καὶ αὐτὰ πάλι (εἶναι ἀποτελεσματικὴ) ὅταν ἄλλους τοὺς ἐλέγχει φανερά, ἄλλους δὲ ὅταν διακριτικὰ τοὺς νουθετεῖ. Διότι ἀρέσκονται μὲν κάποιοι νά περιφρονεῖν τίς κατ' ἴδιαν νουθεσίες, ἀλλὰ συνετίζονται ὅταν αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος. Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς δημόσιους ἐλέγχους καθίστανται πιὸ πολὺ ἀναισχυνοί, ἀλλὰ ὅταν τοὺς γίνῃ ἐπίπληξη καὶ παρατήρηση κατ' ἴδιαν σωφρονίζονται καὶ ἀνταποδίδουν –λόγω τῆς συμπαθείας πού τοὺς δείχτηκε– τὴν συμμόρφωσή τους».

ΗΜΕΡΙΔΑ Χ.Ε.Ε.Λ. - Χ.Ε.Ε.

Μέ αφορμή την δημοσιοποίηση των αποφάσεων του ΣτΕ για το μάθημα των θρησκευτικών, οι: Χριστιανική Ένωση Εκπαιδευτικών Λειτουργών και Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων, αποφάσισαν να αφιερώσουν την εκδήλωση της πρώτης Κυριακής του Νοεμβρίου 2019, στην προσέγγιση και σημασία των αποφάσεων αυτών. Έτσι, μετά την κοινή Θεία Λειτουργία κατά την πρώτη Κυριακή εκάστου μηνός που τελείται για τα μέλη των ανωτέρω Ένώσεων, πραγματοποιήθηκε εκδήλωση με θέμα «Εξελίξεις στο μάθημα των Θρησκευτικών». Κρίθηκε σκόπιμο να ενημερωθούν τα μέλη και οι συνεργάτες των ανωτέρω Ένώσεων αλλά και κάθε ενδιαφερόμενος/η, για το περιεχόμενο των αποφάσεων του ΣτΕ, τη σημασία τους και τις αλλαγές που αυτές θα επιφέρουν. Την εκδήλωση συντόνισε ο Πρόεδρος της Χ.Ε.Ε.Λ. και εισηγήσεις παρουσίασαν οι κ.κ. Βογιατζής Δημ. (δρ. θεολ., Θεολόγος Καθηγητής) και Άγγελόπουλος Ιωάννης (δρ. θεολ., Θεολόγος, Δ/ντής Λυκείου). Δημοσιεύονται στο τεύχος αυτό τόσο η εισαγωγική τοποθέτηση του συντονιστή κ. Ιωάννη Μαρκότση, (mr Θεολ., Θεολόγου, Δ/ντη Λυκείου) όσο και οι εισηγήσεις των δύο εισηγητών, με κάποιες περικοπές ως προς την έκτασή τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η σημερινή μας συνάντηση, έρχεται στον απόηχο των δύο αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Πλήθος δημοσιευμάτων, ημερίδες, συνέδρια, άρθρογραφία κατά των νέων προγραμμάτων των Θρησκευτικών, ίσταται έναντι ημών και έναντι των αποφάσεων αυτών.

Από όποια πλευρά και αν τό δεῖ κανείς, τό γεγονός αυτό καθ' έαυτό προξενεί θλίψη. Καί τοῦτο γιά τούς κάτωθι λόγους:

Α. Δείχνει σύγκρουση μεταξύ των θεολόγων. Παραταξιοποίηση, αντιπαράθεσεις μεταξύ αυτών, επιχειρηματολογία που δίνει λάθος μηνύματα, εγωϊσμοί και άλλα δυσάρεστα, μεταξύ των οποίων –κατά την ταπεινή μου γνώμη– τό χειρότερο, ή προσφυγή στην κοσμική δικαιοσύνη για να κρίνει τό περιεχόμενο του μαθήματος. Νά έκδικάσει θέματα για τά όποια ή λύση έπρεπε να είχε δοθεῖ «ένδον» του θεολογικού κόσμου.

Β. Δείχνει στον ελληνικό λαό και κατά συνέπεια και στον θρησκευόμενο λαό, ένα

λάθος μήνυμα από την έλλαδική Έκκλησία, δηλ. από μία ομάδα ιεραρχών. Δείχνει διχασμό στο σώμα της ιεραρχίας, γιατί έπίσκοποι συμφωνούντες με την «άποχριστιανοποίηση, από-ορθοδοξοποίηση» του μαθήματος των Θρησκευτικών που επιδιώχθηκε να επικρατήσει και έν τέλει επικράτησε, συγκρούονται με γραπτά κείμενα, δημοσιεύσεις σε έφημερίδες, περιοδικά, ιστοσελίδες και όπου άλλου, με άλλους που διαφωνούν με τό νέο πλαίσιο και έμμένουν σταθερά στην τήρηση των προβλεπομένων από τούς ύφιστάμενους νόμους (1566/85).

Γ. Στέλνει ένα λάθος μήνυμα στην ελληνική κοινωνία, που σχετίζεται με τό γεγονός, ότι οι παραδοσιακές άξίες και τά βιώματα του λαού μας, σχετίζονται με συντεχνιακές προσεγγίσεις, είναι ανοικτές σε αλλαγές κατά βούληση, σε περιστασιακές πλειοψηφίες μιας έποχής, έχουν άπωλέσει ή διαχρονική τους σημασία και την σφραγίδα τους στην κατανόηση της έθνικής μας αυτοσυνειδησίας.

Δ. Η προσπάθεια μιας συντεχνίας (Θεολόγων) να διατηρήσουν την θέση εργασίας

τους, πού κάποιος φοβούνται ότι θά χάσουν, τούς καθιστά πρόθυμους νά προβοῦν στήν ὅποιασδήποτε μορφή μετάλλαξης τοῦ ὀρθόδοξου χριστιανικοῦ μαθήματος, δηλαδή στήν εἰσαγωγή ἑνός οὐδετερόθρησκου μαθήματος πού δέν θά λείει ἀπολύτως τίποτα στήν νέα ἑλληνική γενιά.

Ε. Τό πῶς ἐνδιαφέρον ὁμῶς εἶναι ὅτι ἡ προσφυγή στό ΣτΕ, οἱ ἀποφάσεις του πού ἐπαναφέρουν στήν «τάξη» αὐτούς πού τήν διασάλευσαν, ἐμφανίζει ὡς ἐπιδιαιτητή τό ΣτΕ. Ἐπειδή ὁμῶς ἐκτός τοῦ δικασμοῦ τοῦ θεολογικοῦ κόσμου, τῶν θεολογικῶν σχολῶν, πού θά μπορούσε στό πλαίσιο τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος νά γίνει ἀνεκτό ἢ καί νά εἶναι θεμιτό νά διευρευνᾶται (ὁ πειραματισμός καί ὁ προβληματισμός εἶναι ἐπιβεβλημένοι εἰδικά στήν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση), ἡ συστράτευση καί ἀποδοχή τοῦ νέου πλαισίου τοῦ μαθήματος ἀπό ὁμάδα ἱεραρχῶν, θέτει τό θέμα τῆς ἀκριβείας τῆς ὀρθόδοξης παιδείας καί τοῦ περιεχομένου της. Ὅταν λοιπόν, ἕνας ἀριθμός μελῶν μῆς ἐν τοῖς πράγμασι διχασμένης στό θέμα αὐτό ἱεραρχίας, θεωρεῖ ὡς ὀρθόδοξο μάθημα αὐτό πού ἐπιβλήθηκε ἀπό τήν πολιτεία καί ἔρχεται τό ΣτΕ μέ τίς ἀποφάσεις του νά ἀποφανθεῖ ὅτι αὐτό δέν εἶναι ὀρθόδοξο μάθημα, καί δέν εἶναι αὐτό πού ἡ πολιτεία θέλει νά παρέχεται στά παιδιά, γιατί δέν ἔχει τό περιεχόμενο πού ἔχει ἀποφασιστεῖ καί πού προβλέπεται στό Σύνταγμα καί στούς Νόμους, δέν ἔρχεται ὡς ἀνώτερος τῆς Συνόδου θεσμός νά ἐπαναφέρει στήν ἔννοια τῆς ὀρθῆς πίστεως κάποιους; Αὐτοί πού συστρατεύτηκαν μέ τήν νέα πραγματικότητα, πῶς δέχονται νά ἔρχεται ἕνας κοσμικός ὀργανισμός (στήν προκειμένη περίπτωση ἕνα δικαστήριο) καί νά τούς λείει ὅτι αὐτό δέν εἶναι ὀρθόδοξο μάθημα; Καί πῶς θεολόγοι καί ἱερωμένοι (κάθε βαθμοῦ) πού σπούδασαν ὀρθόδοξη

θεολογία, δέχονται νά τούς ἐπαναφέρει στήν δογματική τάξη ἕνα δικαστήριο, ἀντί αὐτοί νά προηγοῦνται καί νά δίνουν τήν δογματική ἀκρίβεια;

Αὐτά τά πρωτόγνωρα ζοῦμε καί βιώνουμε, θέλοντας νά ὑπερκεράσουμε σέ προοδευτισμό τήν παραδοσιακή μας ταυτότητα, ἴσως δέ καί νά θέλουμε νά δείξουμε ἕνα αἴσθημα μειονεξίας γιά τίς ἀλήθειες πού κληθήκαμε νά διακονήσουμε.

Περὶ τὸ νά ὑπομνησθεῖ εἰσαγωγικά, ὅτι κανεὶς δέν θέλει νά προσκολληθοῦμε ἀμετακίνητοι σέ φόρμες τοῦ παρελθόντος. Ἄλλο ἡ μορφή καί ἄλλο τό περιεχόμενο. Κανεὶς θεολόγος δέν ἐμποδίσθηκε νά χρησιμοποιήσει νέες μεθόδους καί μοντέλα διδασκαλίας ἢ νέες μορφές παρουσίας τοῦ μαθήματος. Στό πλαίσιο τῆς σοβαρότητας τοῦ διδακτικοῦ ἀντικειμένου μπορεῖ νά χρησιμοποιήσει τήν εὐρηματικότητά του γιά νά εἶναι ἀποτελεσματικός καί ἀποδοτικός. Ἐδῶ ὁμῶς, μέ τό πρόσχημα ὅτι ἡ κοινωνία ἀλλάζει, ὅτι οἱ ξένοι (μετανάστες καί πρόσφυγες) αὐξάνονται, ἀκουμπήσαμε τόν πυρήνα, τό περιεχόμενο. Καί αὐτό, διὰ τοῦ ΣτΕ ἡ ἑλληνική κοινωνία δείχνει νά μὴν τό ἀνέχεται.

Κατόπιν τούτου, οἱ πάντες καλοῦνται σέ ἀναστοχασμό. Μία ἐπανεκτίμηση τῆς πορείας τῶν πραγμάτων εἶναι ἀναγκαία σέ ὅλα τά ἐπίπεδα τῶν ἐμπλεκόμενων. Φυσικά, κατὰ τήν ταπεινή μας γνώμη, πρέπει νά ὑπάρξει καί ἀπόδοση εὐθυνῶν. Ποιός ἢ ποιοὶ ἀπεμπόλησαν τίς ἀξίες καί τό θησαυρό πού τούς ἔδωσαν πρὸς ἀξιοποίηση ἢ πρὸς φύλαξη. Καί στίς ἀντιπαραθέσεις αὐτές, καλὸ εἶναι νά θυμόμαστε τήν μέ πολλὰ παραλλαγὴς ἐκφραζομένη ἀρχαία παροιμία «τίς ἤρξατο χειρῶν ἀδίκων». Ἔχουμε τήν αἴσθησι, ὅτι ἂν πρυτανεύσει ὁ στόχος νά εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ μαθήματος μέ ὀρθόδοξο χαρακτῆρα, ὅλα τά ἄλλα μπορούν νά τακτοποιηθοῦν.

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

Τοῦ κ. **Δημητρίου Βογιατζή**, δρ. Θεολογίας,
Θεολόγου Καθηγητοῦ

Οἱ πρόσφατες ἀποφάσεις

1749 καί 1750 /2019 τοῦ ΣτΕ, ἀκυρώνουν ὀριστικά τὰ ἰσχύοντα σήμερα προγράμματα Θρησκευτικῶν καί δικαιώνουν τοὺς ἀγῶνες τῶν θεολόγων ἐναντία στήν ἀλλοίωση καί τήν ὑποβάθμιση τοῦ μαθήματος. Οἱ ἀποφάσεις αὐτές ἐλήφθησαν μέ μεγάλη καί διευρυμένη, σέ σχέση μέ τίς προηγούμενες¹ πλειοψηφία, 24 ἔναντι 6 δικαστῶν. Δύο διαφορετικές ὀλομέλειες, μεῖζων καί ἐλάσων, τοῦ δικαστηρίου κατοχύρωσαν τό μάθημα στό συνταγματικό καί νομικό του πλαίσιο, ὅπου σέ σύνολο 41 δικαστῶν (οἱ 11 μετεῖχαν καί στά δύο σώματα), οἱ 32 τάχθηκαν ὑπέρ τοῦ ὀρθοδόξου μαθήματος καί οἱ 9 κατά. Οἱ ἀποφάσεις αὐτές ξεκαθάρισαν ὀριστικά τό τοπίο καί μέ τὰ δεδομένα αὐτά, ἀφοῦ καταγράψουμε τή σημερινή κατάσταση, θά διατυπώσουμε στή συνέχεια ὀρισμένες σκέψεις γιά τίς προοπτικές καί τό μέλλον τοῦ μαθήματος.

1. Τό μάθημα σήμερα

Ἡ προσπάθεια γιά τήν ἀποδόμηση τοῦ ΜτΘ κατέληξε, μετά ἀπό μιά δεκαετία σέ ἕνα μάθημα τό ὅποιο:

α. Δέν εἶναι μάθημα Θρησκευτικῶν ἀλλά ἕνα project διαθρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης μέ στόχο τήν ἠθική καί κοινωνική διαπαιδαγώγηση σέ κοσμικές ἀξίες. Τέτοιο μάθημα δέν ὑπάρχει σήμερα σέ καμιά χώρα τοῦ κόσμου.

β. Δέν εἶναι ἰσότιμο μέ τὰ ὑπόλοιπα, δηλαδή δέν ἔχει ἐχειρίδια, διδακτέα καί ἐξεταστέα ὕλη καί συνεπῶς δέν μπορεῖ νά ἐξετάζεται γραπτά, ἀφοῦ διδάσκεται μόνο μέ ἐρευνητικές καί βιωματικές μεθόδους.

γ. Ὑποχρεώνει τοὺς μαθητές νά ὑποστοῦν μιά κοσμική ἰδεολογική καί ἠθική ἀγωγή, μέ στόχο τή διαμόρφωση μιᾶς συγκρητιστικῆς οἰκουμενικῆς συνείδησης. Ἡ ἀγωγή τοῦ μαθήματος αὐτοῦ καί ὄχι μόνο δέν εἶναι οὐδέτερη, ἀλλά βασίζεται σέ ἰδεολογικές ἀρχές καί ἀξίες πού ἀντιστρατεύονται τή χριστιανική διδασκαλία καί ἐπομένως συνιστᾶ σοβαρή περίπτωση προσηλυτισμοῦ σέ μιά ἀντιχριστιανική σχετικιστική κοσμική ἰδεολογία καί πρόταση ζωῆς².

Ἡ παραπάνω κατάσταση συνδυάστηκε μέ τήν ἀπελευθέρωση τῶν ἀπαλλαγῶν ἀπό τό διαθρησκευτικό μάθημα, ἡ ὁποία, γιά νά μὴν ἐκτεθεῖ ἐνόψει ἐκλογῶν ὁ τότε Ὑπ. Παιδείας κ. Γαβρόγλου, μεθοδεύθηκε μέσω τῆς Ἐνωσης Ἄθεων καί τῆς Ἀρχῆς Προστασίας Δεδομένων Προσωπικοῦ Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ). Ἡ ἀπόφαση 28/2019 τῆς Ἀρχῆς βρίσκεται σέ εὐθεία ἀντίθεση μέ τίς ἀποφάσεις τοῦ ΣτΕ καί ἐπαναφέρει τίς γνωστές ἀπόψεις Καμίνη ὅτι «δικαίωμα ἀπαλλαγῆς ἀπό τό μάθημα αὐτό (ἐνν. τῶν Θρησκευτικῶν) δέν ἔχουν μόνο οἱ “ἀλλόθρησκοι ἢ ἑτερόδοξοι”, ἀλλά ὅλοι οἱ μαθητές, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, ὅταν οἱ γονεῖς τους ἢ οἱ ἴδιοι

1. 660 καί 926/2018.

2. ΣτΕ, 660/2018, σκ. 13.

–όταν είναι ενήλικοι– έπικαλούνται λόγους συνείδησης με υπεύθυνη τους δήλωση»³. Επιπρόσθετα, η προηγούμενη κυβέρνηση μείωσε τις ώρες του μαθήματος στην Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού και ανέθεσε –για πρώτη φορά στην ιστορία– τη διδασκαλία του σε φιλολόγους.

Έτσι τό μάθημα του ΣΥΡΙΖΑ είναι ένα διαθρησκευτικό project με δυνατότητα άπαλλαγής και για τούς όρθόδοξους μαθητές. Μέ τόν τρόπο αυτό ολοκληρώθηκε η στόχευση όσων επί δεκαετίες επιδιώκουν τήν υποβάθμιση και τελικά τή διάλυση και τήν ουσιαστική κατάργησή του. Βεβαίως, οί άυτουργοί τής κατάστασης άυτής ύπόσχονταν μάθημα ύποχρεωτικό για όλους, αλλά όπως είναι γνωστό, στό χώρο αυτό, τά ψέματα είναι δεύτερη φύση.

2. Τά Θρησκευτικά του 2021

Η νέα περίοδος του μαθήματος, μετά τήν πολύχρονη περιπέτεια πρέπει νά βασιστεί στό παρακάτω πλαίσιο, πού είναι άπολύτως συμβατό με τίς αποφάσεις του ΣτΕ⁴:

α. Τό έλληνικό μάθημα έχει ως βασικό κορμό τή βαθύτερη γνωριμία με τήν όρθόδοξη πίστη και ζωή. Διδάσκονται άκόμη θέματα σχετικά με τίς άλλες χριστιανικές εκκλησίες και όμολογίες, τά κυριότερα από τά άλλα θρησκευάματα, καθώς και θέματα φιλοσοφίας, ήθικής και πολιτισμού. Είναι, δηλαδή, ένα όρθόδοξο θεολογικό μάθημα πού άσχολεϊται, κατά τό δυνατόν, με όλους τούς τομείς τής θεολογικής έπιστήμης.

β. Οί διδάσκοντες είναι πτυχιούχοι τών Θεολογικών σχολών, οί όποίες δέν άνήκουν στην Έκκλησία, αλλά λειτουργούν άυτόνομα στά πλαίσια του Πανεπιστημίου. Η έλληνική Όρθόδοξη Έκκλησία δέν έχει άνάμειξη στην κατάρτιση τών Άναλυτικών προγραμμάτων του μαθήματος ούτε στον διορισμό και τήν έπιλογή τών καθηγητών. Η διοίκηση τής Έκκλησίας έχει μόνο τό δικαίωμα νά «παρακολουθεϊ τό δογματικό περιεχόμενον τών διά τά Σχολεία τής

Στοιχειώδους και Μέσης Έκπαιδύσεως προοριζόμενων διδακτικών βιβλίων του μαθήματος τών Θρησκευτικών»⁵. Συνεπώς, τό έλληνικό μάθημα δέν είναι όμολογιακό, με τήν έννοια πού χρησιμοποιείται για νά χαρακτηρίσει ένα μάθημα του όποιου τήν ευθύνη έχουν οί θρησκευτικές κοινότητες, αλλά έχει όρθόδοξο προσανατολισμό και κύριο άντικείμενο τήν όρθόδοξη διδασκαλία.

γ. Η μέθοδος και ό τρόπος διδασκαλίας του μαθήματος, έτσι όπως στοιχειοθετείται και προσφέρεται στα μαθήματα τής Γενικής Παιδαγωγικής και τής Διδακτικής τών Θρησκευτικών, στίς άποκλειστικά άρμόδιες για τήν κατάρτιση τών καθηγητών Θεολογικές σχολές, δέν έχει καμιά σχέση με όποιαδήποτε λογική κατηχητισμού ή δογματικού διαποτισμού⁶. Οί διδάσκοντες τό μάθημα

3. ΣτΠ, Δελτίο Τύπου: 17.11.2008.

4. ΣτΕ, άποφ. 1750 /2019, σκέψεις 15, 16.

5. Νόμος 590/1977, άρθρο 9 παρ. ε΄ (Καταστατικός Χάρτης τής Έκκλησίας.)

6. Η. Ρεράκη, «Τό μάθημα τών Θρησκευτικών σήμερα»,

διέπονται από τό ἦθος τοῦ διαλόγου καί τῆς ἀνοιχτῆς συνείδησης. Με τό πνεῦμα αὐτό τό μάθημα ἀπευθύνεται, ἐκτός ἀπό τούς ὀρθόδοξους, καί σέ ὄλους τούς καλοπροαίρετους γονεῖς καί μαθητές, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς θρησκευτικές καί φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις, καί ζητᾶ νά τό ἀποδεχθοῦν ὡς παιδεία ἐλευθερίας.

Τό ΣτΕ ἔκρινε ὅτι ἡ καδιέρωση διαδρησκευιακοῦ μαθήματος γιά τούς ὀρθόδοξους παραβίασε τή συνταγματική ἀρχή τῆς ἰσότητος.

δ. Τά Θρησκευτικά εἶναι ἓνα μάθημα ἰσοτιμῶν μέ τά ὑπόλοιπα ὡς πρός τή διδασκαλία καί τήν ἐξέταση, ὅπως ἐπιτάσσει καί τό ΣτΕ⁷. Ὅρίζεται διδασκτέα καί ἐξεταστέα ὕλη καί διανέμονται τά ἀντίστοιχα ἐγχειρίδια. Χρησιμοποιοῦνται γιά τή διδασκαλία του ὅλες οἱ διδακτικές μέθοδοι (μετωπική διδασκαλία-διάλεξη, διάλογος, ἐρευνητικές ἐργασίες, δραστηριότητες) καί ὄχι μόνο οἱ βιωματικές-ἐρευνητικές. Μέ τόν τρόπο αὐτό μπορεῖ νά ἐξεταστεῖ στό Λύκειο μέ Τράπεζα Θεμάτων, πράγμα ἀδύνατο μέ τό ἰσχύον πρόγραμμα.

ε. Στά νέα προγράμματα πού θά ἐκπονηθοῦν θά γίνει ἀναδιάταξη τῆς ὕλης καί θά ἐνταχθοῦν νέες διδακτικές ἐνότητες μέ θρησκευιολογικό περιεχόμενο καί σύγχρονα θέματα σέ ὅλες τίς τάξεις. Θά διευθετηθεῖ ἡ διδασκτέα ὕλη, ἔτσι ὥστε νά δοθεῖ χρόνος γιά συνεργατικές καί βιωματικές δραστηριότητες καί θά χρησιμοποιηθοῦν ὅλες οἱ

σύγχρονες διδακτικές μέθοδοι, ἀνάλογα μέ τίς δυνατότητες καί τήν ὑποδομή τῶν σχολικῶν μονάδων. Ἡ ἐπιλογή τοῦ τρόπου διδασκαλίας ἀνήκει στόν διδάσκοντα, ὁ ὁποῖος κρίνεται ἀπό τά μαθησιακά ἀποτελέσματα, ὅπως ὀρίζουν οἱ ἀρχές τῆς σύγχρονης διδακτικῆς.

στ. Ἐπειδή οἱ συνάδελφοι δέν ἀντέχουν ἄλλο νά γίνονται πειραματόζωα στίς ἐμπνεύσεις μαθητευόμενων μάγων τῆς συμφορᾶς, τό νέο πρόγραμμα τοῦ μαθήματος πρέπει νά εἶναι ἀπλό καί σύντομο στή διατύπωση, μέ συγκεκριμένους ἐπιμετῶν μαθησιακοῦς στόχους, χωρίς περιττές ὀδηγίες καί λεπτομερειακές ὑποδείξεις ἔτσι ὥστε νά ἀφήνει μεγάλα περιθώρια στόν Καθηγητή καί τό Δάσκαλο νά χρησιμοποιήσει τίς γνώσεις, τή δημιουργικότητα καί τήν ἐμπειρία του. Τά ἐγχειρίδια πρέπει νά εἶναι γλωσσικά καί ἐκφραστικά ἀψογα καί νά ἐνσωματώνουν ὅλες τίς καλές πρακτικές διδασκαλίας, τῶν ὁποίων ἡ χρῆση θά εἶναι στή διακριτική εὐχέρεια τοῦ διδάσκοντος.

ζ. Ἡ σύγχρονη τεχνολογία δίνει τίς δυνατότητες προσαρμογῆς τοῦ προγράμματος καί τῶν βιβλίων σέ σύντομα χρονικά διαστήματα, μετά ἀπό ἀξιολόγηση. Αὐτό βεβαίως προϋποθέτει τή δημιουργία ἐνός ὄργανου πού θά ἀντικαταστήσει τό ἀμάρτωλό ΙΕΠ, στελεχωμένου μέ ἀξιοκρατικά καί ὄχι κομματικά κριτήρια, γιά νά μπορεῖ νά ὑποστηρίξει τό διδακτικό καί παιδαγωγικό ἔργο μαζί μέ τούς Σχολικούς Συμβούλους. Θά πρέπει, ἐπίσης, νά καταργηθοῦν οἱ διάφορες «ἐπιμορφώσεις» τοῦ ΕΣΠΑ καί νά ἀντικατασταθοῦν μέ ἐτήσια ἐπιμόρφωση καί μέ ὑποδειγματικές διδασκαλίες στά σχολεῖα μέ τήν εὐθύνη τῶν Σχ. Συμβούλων.

3. Οἱ ἀπαλλαγές

Σύμφωνα μέ τίς ἀποφάσεις τοῦ ΣτΕ τό μάθημα εἶναι ὑποχρεωτικό γιά τούς ὀρθόδοξους μαθητές καί δικαίωμα ἀπαλλαγῆς ἔχουν μόνο οἱ ἑτερόδοξοι, οἱ ἀλλόδοξοι καί

⁷ Κοινωνία (2009), τ.1, 28.

7. ΣτΕ, ἀποφ. 1750 /2019, σκ. 15.

οί ἄθεοι. Τό δικαίωμα αὐτό ἀσκεῖται μέ τήν ἐπίκληση τῆς θρησκευτικῆς τους συνείδησης καί ὄχι ἀπλῶς τῆς συνείδησης, ὅπως προτείνει ἡ ΑΠΔΠΧ. Εἶναι ἐπίσης γνωστό ἀπό τήν ἑλληνική καί εὐρωπαϊκή νομολογία ὅτι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπό τὰ θρησκευτικά δέν συνιστᾷ δικαίωμα ἐπιλογῆς χωρίς προϋποθέσεις, ἀλλά προϋποθέτει σοβαρή καί σπουδαία δήλωση (;) ὅτι ζητεῖται γιά λόγους θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ὁ ὅρος «πεποιθήσεις», σύμφωνα μέ τήν νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου (ΕΔΔΑ) δέν εἶναι συνώνυμος μέ τίς λέξεις «γνώμες» καί «ιδέες». Ὡς πεποιθήσεις ὀρίζονται οἱ ἀντιλήψεις τοῦ ατόμου πού συγκεντρώνουν ἕνα συγκεκριμένο ἐπαρκῆ βαθμὸ πειστικότητας, σοβαρότητας, συνοχῆς καί σπουδαιότητας⁸. Συνεπῶς οἱ περιορισμοὶ στὶς ἀπαλλαγές διατηροῦνται ὡς ἔχουν.

4. Τό ἐναλλακτικό μάθημα καί τὰ μαθήματα ἄλλων θρησκευτικῶν κοινοτήτων

α. Ἡ Πανελλήνια Ἐνωση Θεολόγων ἔχει προτείνει ἀπό καιρὸ, ὅπου συντρέχουν ὀρισμένες προϋποθέσεις (κατώτερος ἀπαιτητὸς ἀριθμὸς μαθητῶν) καί προκειμένου νά μὴν ὑπάρχει ἡ ἔννοια τῆς ἀπαλλαγῆς, τὴν εἰσαγωγή ἑνὸς ἐναλλακτικοῦ μαθήματος πολιτιστικοῦ, μέ στοιχεῖα ἱστορίας τῶν θρησκειῶν, πολιτισμοῦ καί ἠθικῆς, τὸ ὁποῖο θά διδάσκονται παράλληλα, ὅσοι δέν παρακολουθοῦν τὸ ὀρθόδοξο μάθημα. Τό μάθημα αὐτό θά διδάσκεται, θά ἐξετάζεται καί θά βαθμολογεῖται κανονικά. Διδάσκοντες θά πρέπει νά εἶναι οἱ Θεολόγοι καθηγητῆς τοῦ κλάδου ΠΕ01, ἀφοῦ οἱ σπουδές τους στὶς Θεολογικὲς Σχολές τούς καθιστοῦν ἱκανούς

8. Γιάννη Κτιστάκι, *Θρησκευτικὴ Ἐλευθερία καί Εὐρωπαϊκὴ Σύμβαση Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου*, Ἀθήνα, σ. 61.

(καί σέ εὐρύτητα καί σέ βάθος) γιά τὸ ἔργο αὐτό. Ἡ ὑπαρξὴ ἐναλλακτικοῦ μαθήματος θά περιορίσει τίς προσχηματικὲς ἀπαλλαγές, ὅπως συμβαίνει στὰ κράτη πού αὐτό διδάσκεται. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε ὅτι στὴ Φινλανδία, μέ μοντέλο μαθήματος παρόμοιο μέ τὸ ἑλληνικό, ὅπου τὸ 27% τῶν πολιτῶν δηλώνουν ἄθρησκοι, τὸ 92% τῶν μαθητῶν παρακολουθεῖ τὸ Λουθηρανικό μάθημα, τὸ 1,5 τὸ ὀρθόδοξο, τὸ 1,7 τὸ Ἰσλαμικό καί τὸ 4,8 τὸ ἐναλλακτικό μάθημα Ἡθικῆς.

β. Εἶναι γνωστό ὅτι ἐδῶ καί πολλές δεκαετίες, ὁ νόμος προβλέπει τὸν διορισμὸ εἰδικοῦ δασκάλου γιά τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα μέ ἱκανὸ ἀριθμὸ ἐτεροδόξων ἢ ἀλλοδόξων μαθητῶν⁹. Ἐπίσης ὁ ν. 1566 / ἄρ. 14, παρ.17 προβλέπει ὅτι μπορεῖ νά ἀνατίθεται ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν σέ ἀξιόλογο ἀριθμὸ ἀλλοδόξων μαθητῶν τῶν σχολείων τῆς δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης, σέ ἰδιώτες πού ἔχουν πτυχίον Θεολογικῆς σχολῆς ἀντίστοιχου δόγματος Α.Ε.Ι. τῆς ἀλλοδαπῆς καί ἀπολυτήριον ἑλληνικοῦ λυκείου ἢ ἐξατάξιου γυμνασίου. Βάσει τῶν προβλέψεων τοῦ παραπάνω νόμου καί τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ μορφωτικοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1968 λειτουργοῦν καί τὰ μειονοτικά σχολεῖα τῆς Δυτικῆς Θράκης. Ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα αὐτὰ γίνεται ἀπὸ ἐκπαιδευτικούς καί δέν διδασκεται τὸ κοράνιο, ἀλλὰ τὰ βιβλία καί τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος τῆς Τουρκίας¹⁰. Τό μάθημα αὐτό ἔχει τὸν τίτλο «Θρησκευτικὸς πολιτισμὸς καί Ἡθικὴ» καί, σύμφωνα μέ τὸ ἀναλυτικὸ του πρόγραμμα, διδάσκεται μέ βάση τίς ἀρχές τοῦ κοσμικοῦ κράτους καί τῆς ἐλευθερίας τῆς συνείδησης, τῆς σκέψης καί τῆς θρησκευτικῆς ἔκφρασης καί στοχεύει στὴν προώθηση τῆς εἰρήνης καί τῆς ἀνεκτι-

9. Νόμοι 4862/1931, 3379/1955.

10. Α. Χατζόπουλος, *Ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση στὰ μειονοτικά σχολεῖα τῆς Θράκης*, στὴν ἴστοσελίδα www.theologika.gr.

κόπτας, γι' αυτό και παρέχει γνώσεις για όλες τις μεγάλες θρησκείες. Τά βιβλία, όπως και των άλλων κοινοτήτων, ελέγχονται και εγκρίνονται από τό Ύπουργείο Παιδείας. Τό καθεστώς αυτό δέν άλλαξε αλλά ενισχύθηκε επί ΣΥΡΙΖΑ, γι' αυτό τό ΣτΕ έκρινε ότι ή καθιέρωση διαθρησκειακού μαθήματος για τούς όρθόδοξους παραβίασε τή συνταγματική αρχή τής ισότητας. Μέ βάση τήν ίδια αρχή ή οργάνωση μαθήματος για κάποια θρησκευτική κοινότητα πρέπει νά γίνεται μέ τις ίδιες προϋποθέσεις του όρθόδοξου.

Συμπερασματικά, τό μάθημα δέν γίνεται προαιρετικό, δέν απελευθερώνονται οι απαλλαγές και δέν θά μπούν στά σχολεία

Συμπέρασμα

Τό Νέο Μιθ πατάει γερά στην παράδοση που δημιούργησαν οι προηγούμενες γενιές των θεολόγων, είναι ανοικτό και άφουγκράζεται τή σύγχρονη πραγματικότητα, εξελίσσεται και βελτιώνεται ανάλογα μέ τις ανάγκες των μαθητών, δέ χάνει όμως τό βασικό σκοπό και λόγο τής ύπαρξής του, τον όποιο εϋστοχα διατυπώνουν οι Έλληνες δικαστές: «Η *“άγωγή των Έλλήνων”*, όφείλει, μεταξύ των άλλων, νά συμβάλλει στην *“ανάπτυξη τής έθνικής και θρησκευτικής τους συνείδησης”*. Ως συμβάλλουσα δέ στην

ιμάμνες για νά διδάξουν τό κοράνι. Σέ αυτούς που ισχυρίζονται τό αντίθετο, συνιστούμε τήν ανάγνωση των αποφάσεων του ΣτΕ και τής κείμενης νομοθεσίας. Επίσης, τή μελέτη του καθεστώτος του μαθήματος στην Εϋρώπη, για νά κατανοήσουν ότι τό όμολογιακό μάθημα κυριαρχεί και ότι τό μάθημα που ύποστηρίζουν είναι άλλη μία άποτυχημένη ελληνική πατέντα.

“Ανάπτυξη τής θρησκευτικής συνείδησης των Έλλήνων”, νοείται ή άγωγή εκείνη που έχει ως αντικείμενο νά εισαγάγει τούς μαθητές και νά τούς εξοικειώσει μέ τήν έννοια του ίερού ως έγκυρης πρότασης νοηματοδότησης του βίου. Καί δή, όπως ή πρόταση αυτή έχει διαμορφωθεί από τήν χριστιανική όρθοδοξία και αναδειχθεί ιστορικά στην Ελλάδα ως τό “έπικρατέστερο” τουτέστιν τό άμεσότερο ψηλαφητό, συλλογικό θρησκευτικό βίωμα»¹¹.

11. ΣτΕ, άποφ. 1750 /2019, σκ. 17.

Η ΑΛΛΟΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Τοῦ κ. **Ἰωάννη Ἀγγελόπουλου**,
Θεολόγου, δρ. Θεολογίας, Δ/ντῆ Λυκείου

Στὰ τέλη Σεπτεμβρίου 2019

ἐξεδόθησαν ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπι-
κρατείας δύο σπουδαιότατες ἀποφάσεις
σχετικά μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ μαθήματος
τῶν Θρησκευτικῶν. Μὲ τὶς ἀποφάσεις αὐτὲς
(1749 καὶ 1750/2019) ἀκυρώθησαν, γιὰ δευ-
τέρα φορὰ¹, τὰ προγράμματα σπουδῶν τοῦ
μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν α) γιὰ τὸ
Δημοτικὸ - Γυμνάσιο καὶ β) γιὰ τὸ Λύκειο
(Προγράμματα Γαβρόγλου)².

Γιὰ τὴν πληροφόρησι τῶν ἀναγνωστῶν
τοῦ περιοδικοῦ μας, ἀναφέρομε δι' ὀλίγων
τὴν προϊστορία τοῦ ζητήματος.

Στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1990 μία
ὁμάς θεολόγων ἐκπαιδευτικῶν ἠθέλησε νὰ
ἐκφράσῃ τὸν προβληματισμὸ καὶ τὶς ἀνη-
συχίες τῶν θεολόγων τῆς ἔδρας γιὰ τὸν
τρόπο καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας
τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν, κυρί-
ως στὴν Μέση Ἐκπαίδευσι. Ἐγίναν τρεῖς
συναντήσεις-συνέδρια θεολόγων, ἡ πρώτη
στὸν Βόλο, ἡ δευτέρα στὸ προσκύνημα τῆς
Παναγίας Σουμελᾶ καὶ ἡ τρίτη στὴν Ἀθήνα,
στὴν Γερμανικὴ Σχολή. Ἀπὸ τὶς τρεῖς συνα-
ντήσεις ἐξεδόθησαν τὰ Πρακτικά τῶν δύο³.
Μέλη τῆς ὁμάδος τοῦ Βόλου κατέκτησαν

θεσμικὲς θέσεις στὸ Παιδαγωγικὸ Ἰνστι-
τοῦτο καὶ ἤρχισαν νὰ ἐπεξεργάζονται καὶ
νὰ σχεδιάζουν τὴν ἀλλαγὴ τῆς φυσιογνω-
μίας τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν
ἀπὸ «κατηχητικὸ, μονοφωνικὸ» σὲ «ἀνοικτὸ
καὶ πολυφωνικὸ». Κάποια χρονικὴ στιγμή
ἐθεώρησαν ἐπιβεβλημένη τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς
νέου Συλλόγου Θεολόγων σὲ ἀντιδιαστολὴ
μὲ τὴν Πανελλήνια Ἐνωσι Θεολόγων, τὴν
ὁποία ἐθεώρουν ὡς συντηρητικὴ καὶ ἀρτη-
ριοσκληρωτικὴ. Ὁ νέος Σύλλογος ἔλαβε τὴν
ὄνομασί «Καιρὸς, γιὰ τὴν ἀναβάθμισιν τοῦ
θρησκευτικοῦ μαθήματος».

Τὸ ἔτος 2011, μὲ ἀπορρόφησιν εὐρωπαϊ-
κοῦ κονδυλίου, συντάσσονται νέα, πιλοτικὰ
ἀρχικῶς, προγράμματα σπουδῶν τοῦ μαθή-
ματος τῶν Θρησκευτικῶν γιὰ τὸ Δημοτικὸ
καὶ τὸ Γυμνάσιο. Μαζὶ μὲ τὰ προγράμματα
ἐξεδόθη καὶ Ὁδηγὸς τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ. Τὰ
πιλοτικὰ αὐτὰ προγράμματα εἰσῆχθησαν
σὲ περιορισμένον ἀριθμὸ Δημοτικῶν Σχο-
λείων καὶ Γυμνασίων καὶ παρὰ τὶς ἐπιμορ-
φωτικὲς συναντήσεις γιὰ τοὺς διδάσκοντες
καθηγητὲς καὶ δασκάλους εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς
ἀνέδειξαν τὰ μεθοδολογικά, παιδαγωγικά
καὶ θεολογικά τους προβλήματα.

Μὲ τὴν δημοσίευσιν τῶν νέων αὐτῶν πι-
λοτικῶν προγραμμάτων ἤρχισε μία διαρκῶς
ἀξανομένη ἀντίδρασις ἀπὸ μεμονωμένα
πρόσωπα ἀρχικῶς κληρικῶν καὶ λαϊκῶν
θεολόγων καὶ ἀπὸ τὴν Πανελλήνια Ἐνωσι
Θεολόγων κατὰ δεύτερον. Οἱ ἀντιδράσεις
αὐτὲς εἶχαν τὴν μορφή ἀρθρογραφίας σὲ
περιοδικὰ καὶ στὸ διαδίκτυο, στὴν ὁποία

1. Βλ. τὶς ἀποφάσεις ΣτΕ 660/2018 γιὰ τὸ Δημοτικὸ καὶ Γυμνάσιο καὶ 926/2018 γιὰ τὸ Λύκειο γιὰ τὰ ἀντίστοιχα προγράμματα Φίλη.
2. Ἀποφάσεις ΣτΕ 1749/2019 γιὰ τὸ Δημοτικὸ καὶ Γυμνάσιο καὶ 1750/2019 γιὰ τὸ Λύκειο.
3. *Γιατί «Θρησκευτικά» σήμερα;* (Ἀθήνα: Δόμος, 2000) καὶ *Θρησκευτικὴ Παιδεία καὶ σύγχρονη κοινωνία. Θέσεις καὶ ἀντιθέσεις* (Ἀθήνα: Ἐν πλῶ, 2006).

έπαισιμαίνοντο τὰ μεγάλα καὶ πολλὰ θεολογικὰ ἀτοπήματα τῶν νέων προγραμμάτων σπουδῶν. Ἡ ἴστοσελὶς zoiforos.gr συνεκέντρωσε ὅλα αὐτὰ τὰ ἄρθρα καὶ τὰ ἐκτύπωσε σὲ πολυσέλιδο τόμο, ἀποστέλλοντάς τον σὲ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς θέσεώς τους ἔπρεπε νὰ πληροφορηθοῦν γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ πράγματος. Τὰ προγράμματα αὐτὰ παρὰ τὶς ἀντιδράσεις συνεχίσθησαν νὰ ἐφαρμόζονται σὲ κάποια σχολεῖα.

Τὸ 2013 διεξήχθη στὴν Θεσσαλονίκη ἓνα μεγάλο ἐπιστημονικὸ θεολογικὸ συνέδριο μὲ κύριο σκοπὸ τὴν κριτικὴ προσέγγιση καὶ τὴν θεολογικὴ ἀποδόμησι τοῦ νέου προγράμματος σπουδῶν. Τὰ Πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου ἐξεδόθησαν τὸ ἐπόμενο ἔτος σὲ ὀγκώδη τόμο⁴ καὶ ἀπεστάλησαν σὲ πρόσωπα μὲ καίριες θέσεις στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ στὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ συντάκτες τοῦ νέου προγράμματος ἀντέδρασαν σὲ αὐτὸ τὸ Συνέδριο μὲ μία δική τους ἔκδοσι ἀναλόγου ὄγκου σελίδων γραμμένη ἀπὸ τοὺς ἰδίους καὶ ὑπογραφομένη ὡς Ὁμὰς ἐμπειρογνομόνων⁵. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἐλάχιστοι ἄλλοι, πλὴν τῶν συντακτῶν τοῦ νέου προγράμματος, τὰ ὑπερασπίσθησαν μὲ κείμενά τους. Συγχρόνως προβαίνουν καὶ στὴν σύνταξι νέου προγράμματος σπουδῶν γιὰ τὸ Λύκειο μὲ παρομοίαν φιλοσοφίαν καὶ σκεπτικὸ ὅπως καὶ στὸ προηγούμενο τοῦ Δημοτικοῦ - Γυμνασίου. Τὰ προγράμματα αὐτὰ ἐξεδόθησαν σὲ ΦΕΚ ὡς νέα προγράμματα σπουδῶν γιὰ ὅλες τὶς βαθμίδες τὸν Ἰανουάριον τοῦ 2015 ἐπὶ ὑπουργίας Ἀνδρέου Λοβέρδου. Ἐπειδὴ ἐδημοσιεύθησαν στὸ μέσον τῆς σχολικῆς χρονιάς καὶ κυρίως ἐπειδὴ ὑπῆρξε κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ, περιέπεσαν σὲ ἀδράνεια,

μέχρις ὅτου τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 2016 ἐκδοθοῦν καὶ πάλι σὲ νέα ΦΕΚ μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας Νίκου Φίλη. Αὐτὰ τὰ προγράμματα ἐχαρακτήρισε δημοσίως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν «ἀπαράδεκτα καὶ ἐπικίνδυνα» καὶ ὑπῆρξε ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἀποπομπὴ τοῦ ὑπουργοῦ ἀπὸ τὴν κυβέρνησι. Τὴν πρώτη χρονιά ὑπῆρχαν νέα προγράμματα ἀλλὰ χωρὶς νέα βιβλία. Τὸ 2017 ἐξετυπώθησαν τὰ νέα βιβλία, ὀνομαζόμενα Φάκελλοι μαθήματος. Ἐπιτροπὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μελετήσῃ τὰ προγράμματα σπουδῶν καὶ νὰ εἰσηγηθῆ σχετικῶς γιὰ τὴν διόρθωσιν τῶν ἐσφαλμένων. Τὰ νέα προγράμματα τὰ ὁποῖα ὑπέγραψε ὁ ὑπουργὸς Κώστας Γαβρόγλου ἐθεωρήθησαν ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω Ἐπιτροπὴ ὅτι συμπεριέλαβαν τὶς προτάσεις τῆς καὶ ὅτι ἐδιόρθωσαν τὰ παλαιότερα. Αὐτὰ τὰ προγράμματα ἀκυρώθησαν ἀπὸ τὶς πρόσφατες ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ὡς ἀντισυνταγματικά, ἐπειδὴ δὲν ἐκφράζουν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ζωὴν.

Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἰδιαιτέρως λυπηρὸ τὸ γεγονὸς θεολόγοι καὶ Ἐπίσκοποι νὰ θεωροῦν τὰ ἀκυρωθέντα προγράμματα ὡς σύγχρονα καὶ ὀρθόδοξα καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐλπιδοφόρο ὅτι οἱ δικαστῆς τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου ὀρθοτόμησαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀνωτέρω κατανοεῖ ὁ καθένας ὅτι ἡ ἀλλοίωσις τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν ἐσχεδιάσθη καὶ ὑλοποιήθη ἀπὸ κύκλους, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν τὴν ἀποχριστιανοποίησιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ κοινωνίας καὶ ὅτι ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ συνεχὴς ἐπαγρύπνησις οἱ προσπάθειές τους πρόκειται νὰ ἐπαναληφθοῦν στὸ προσεχὲς μέλλον.

4. Σωτηρίου Μιχελουδάκη - Εὐαγγέλου Πεπέ (ἐπιμέλεια), *Τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν. Προβληματισμοὶ - ἐπισημάνσεις - προτάσεις* (Θεσσαλονίκη 2014).

5. Σταύρου Γιαγκάτζογλου, Ἀθανασίου Νευροκοπλῆ, Γεωργίου Στριλιγκᾶ (ἐπιμέλεια), *Τὰ θρησκευτικὰ στὸ σύγχρονον σχολεῖο. Ὁ διάλογος καὶ ἡ κριτικὴ γιὰ τὸ νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν στὰ θρησκευτικὰ Δημοτικοῦ καὶ Γυμνασίου* (Ἀθήνα: Ἀρμός, 2013).

ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ*

Ὁ ὅρος «Πρόσωπο καί Παιδεία» δέν χρησιμοποιεῖτο ἐπὶ χρόνια, γιὰ τὸ Παιδαγωγικὸ ἰδεῶδες.

Δέν χρησιμοποιοῦσαμε ἐπίσης τὴ λέξη «πρόσωπο» ἀλλὰ τίς λέξεις ἄνθρωπος, οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀξίες καί ἡ Παιδεία ἢ τὰ ἀγαθὰ καί ἡ Παιδεία, ἀνθρωπολογία καί Παιδεία κ.λπ. πού εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα κατ' οὐσίαν. Φαίνεται κι ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου, ἡ δέ Καινὴ Διαθήκη χρησιμοποιεῖ ἑβδαμῖντα περίπου φορές τὴ λέξη «πρόσωπο», ἀλλὰ οἱ πενήντα εἶναι μὲ ἄλλη σημασία ἀπὸ τὴ σημερινή. Ἔχει σχέση μὲ τὴ σημασία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: τὴν ὄψιν, τὴν μορφήν, ὄχι τὴν ὁλότητα τὴν ψυχοπνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ὅρος «Πρόσωπο καί Παιδεία» φαίνεται νὰ εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τίς σημερινές περσοναλιστικὲς ἀπόψεις πού ὑπάρχουν στὴν Ψυχολογία, στὴ Φιλοσοφία καί στὴ Θεολογία ἀκόμη. Νομίζω ὅτι δέν πρέπει νὰ ἀπολυτοποιοῦμε τοὺς ὅρους. Οἱ ὅροι εἶναι λέξεις καί οἱ λέξεις ἔχουν σημασία, ἡ ὁποία πολλές φορές μεταβάλλεται. Δέν πρέπει νὰ ἀπολυτοποιοῦμε τοὺς ὅρους. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἔλεγε χαρακτηριστικὰ «Οὐ πρότεραι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις, ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶται καί δευτέραι τούτων αἱ λέξεις».

Τὸ κέντρον εἶναι ὁ ἄνθρωπος, γιὰτὶ «Ἄνθρωπός ἐστι ποίημα λογικόν κατ' εἰκόνα γενόμενον τοῦ Κτίσαντος αὐτόν, κατ' εἰκόνα Θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος». Καί γιὰ τὴν Παιδεία ἐπίσης ὑπάρχει μιὰ πληθώρα

ἐκφράσεων. Ἡ Παιδεία μπορεῖ νὰ ἐκφρασθεῖ καί ὡς ἀγωγή, μπορεῖ νὰ ἐκφρασθεῖ ὡς μὀρφωσις. Καί ἡ μὀρφωσις θά ταίριαζε περισσότερο ἴσως πρὸς τὸ πρόσωπον, πού εἶχε τὴν μορφήν. Μὀρφωσις ἄλλωστε εἶναι αὐτό, νὰ πάρει ἡ ψυχοσωματικὴ ὑπαρξις τοῦ ἀνθρώπου τὴν μορφήν πού τῆς ταίριαζει. Λοιπὸν ἐπαναλαμβάνω νὰ μὴν ἀπολυτοποιοῦμε τοὺς ὅρους καί τίς λέξεις. Αὐτὸ ἔχει σημασία καί γιὰ τὴ Θεολογία.

Π.χ. ἡ λέξις «ὁμοούσιος» εἶχε καταδικασθεῖ ὡς αἰρετικὴ, ἀπὸ σύνοδον Ἐπισκόπων στὴν Ἀντιόχεια. Ἄλλαξε τὸ νόημά της ἡ Ἀ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος καί τὴν ἐπέβαλε. Γι' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνω δέν πρέπει νὰ ἀπολυτοποιοῦμε τοὺς ὅρους.

Τώρα ἔρχομαι στοῦ θέμα. Οἱ εἰσηγήσεις πού ἔγιναν ἔδειξαν ὅτι ὑπάρχει πάνω-κάτω μακρὰ ἐξέλιξις εἰς τὴν λέξιν «πρόσωπον». Ἀπὸ τὴ μορφή, ἀπὸ τὴ μάσκα, ἀπὸ τὸ προσωπεῖον, μέχρι τίς νεώτερες περσοναλιστικὲς θεωρίες, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἔχουν ὀρισμένους σταθμούς στὴν ἱστορία. Πρῶτος σταθμὸς θά ἔλεγα εἶναι ὁ Βοήθιος, 5ος αἰ. ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι: "Persona est naturalis rationalis individua substantia" (= Τὸ πρόσωπο εἶναι τῆς λογικῆς φύσεως

* Ἐπὶ τῆς συζητήσεως τῆς σχετικῆς μὲ τὸ νόημα τῆς Παιδείας, νομίζουμε ὅτι καθίσταται ἄκρως ἐπίκαιρη ἡ δημοσίευσσις τῆς ἀνωτέρω παρέμβασις τοῦ ἀειμνήστου ὁμοτίμου Κυπ/τοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν Ἐναγ. Θεοδώρου, σὲ παλαιότερο Συνέδριον τῆς Χ.Ε.Ε.Λ., ἡ παρέμβασις μὲ κάποιες τροποποιήσεις, εἶναι ἀπὸ τὸ ἀπομαγνητοφωνημένο ἀρχεῖο τῆς Ἐνωσεῶς μας.

ή αδιαίρετος ουσία). Αυτό επέδρασε πάρα πολύ στην ανάπτυξη των νεωτέρων پرسοναλιστικῶν θεωριῶν.

Ἦρθε κατόπιν ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης, ὁ ὁποῖος καί αὐτός επέδρασε πολύ στή Δύση στήν διαμόρφωση τῶν پرسοναλιστικῶν θεωριῶν καί εἶπε: “Persona est per se existere”, δηλαδή τό πρόσωπο εἶναι νά εἶναι κανεῖς αὐτόνομος, νά ὑπάρχει αὐτοτελῶς, “per se unum” νά εἶναι ἕνας καθ’ ἑαυτόν καί “per se agere” καί νά δρᾷ μέ τήν ἐλευθέραν θέλησίν του πάλι μέ αὐτοπροσδιορισμόν καί αὐτοπροαίρετον ἐκλογήν καί ἀπόφασιν. Καί ἔρχονται οἱ νεώτερες پرس-

Ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἔχει πνευματικό δαλτωνισμό, ἀξιολογική μυωπία καί τύφλωση, τότε ἀληθεύει πολλές φορές ἐκεῖνο τό ὁποῖο ἔλεγεν ὁ Κύριος «βλέπει ὁ ἄνθρωπος καί δέν βλέπει καί ἀκούει καί δέν καταλαβαίνει».

σοναλιστικές θεωρίες τῆς διαλογικῆς φιλοσοφίας καί ὑποστηρίζουν ὅτι τό πρόσωπο εἶναι κοινωνικόν, τό Ἐγώ τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά ἔχει ἀπέναντί του κάποιο Σύ, εἴτε τό θεῖο εἴτε τό ἀνθρώπινο. Καί ἔρχεται καί ἡ Ἀξιολογική Φιλοσοφία μέ τόν Μάξ Σέλερ καί ἄλλους πού τονίζει τόν πνευματικό χαρακτήρα τοῦ προσώπου καί ὅτι τό πρόσωπον εἶναι ἀξιολογικόν ὄν προσανατολισμένο στίς διάφορες ἀξίες. Καί νομίζω ὅτι ἀπό ἀποψη παιδαγωγική πού μᾶς ἐνδι-

αφέρει τό ζητούμενον εἶναι νά βροῦμε τόν κοινό παρονομαστή περί τοῦ προσώπου, τή συνισταμένη.

Κατά συνέπειαν, πρέπει τό πρόσωπο νά ἔχει αὐτοσυνειδησία, νά ἔχει ὑπευθυνότητα, νά ἔχει πνευματικότητα, νά εἶναι σκεπτόμενο. Ὁ Μάξ Σέλερ ἔλεγε ὅτι τό πρόσωπο πρέπει νά εἶναι “ens amans” (= πρόσωπον ἀγαπῶν), νά ἔχει ἀγάπην, τότε μπορεῖ νά ἔχει καί διαλογική ὑπαρξή ὁ ἄνθρωπος. Καί τό σπουδαιότερο, νά ἔχει “ordo amoris” (= τάξη ἀγάπης), ὅπως ἐτόνισε ὁ Αὐγουστίνος, αὐτά δηλαδή πού ἀγαπάει ὁ ἄνθρωπος νά τά ἱεραρχεῖ, νά τά ταξινομεῖ.

Καί ἐδῶ βρίσκεται τό θέμα τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀξιῶν, τῆς ὁποίας ἱεραρχίας ἡ ἐφαρμογή πρέπει νά εἶναι ὁ σκοπός τῆς Παιδείας.

Ἡ Παιδεία σ’ αὐτό ἀποβλέπει, στό νά κάνει τόν ἄνθρωπο ἀληθινά ἄνθρωπο, νά ἐφαρμόζει τό γνήσιο ἀνθρωπιστικό ἰδεῶδες. Νά ἐφαρμόζεται ἐκεῖνο τοῦ Μενάνδρου: «Ὡς χαρίεν ἔστ’ ἄνθρωπος, ὅταν ἄνθρωπος ᾖ». Καί πότε ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἰδανικός ἄνθρωπος; Ὅταν ἀξιοποιήσῃ μέσα στόν κοινωνικό βίον ὅλες τίς ἐκλεκτές προδιαθέσεις πού τοῦ ἔβαλε μέσα του ὁ Δημιουργός, πού τόν ἔπλασε κατ’ εἰκόνα Του καί καθ’ ὁμοίωσιν. Διότι Ἐκεῖνος εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν. «Πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καί πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον». Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀξιολογικές προδιαθέσεις. Αὐτές οἱ προδιαθέσεις εἶναι τρόπον τινά ἀνταύγειες τοῦ θεοῦ φωτός, πού ἔρχονται ἐδῶ εἰς τόν κόσμον.

Ὁ Θεός δέν εἶναι μόνο ὁ Ὡν, ἡ ὑψίστη ὄντολογική πραγματικότης, ἀλλά εἶναι καί ἡ ὑψίστη ἀξιολογική πραγματικότης. Εἶναι τό “summum bonum”, τό ὑψιστον ἀγαθόν. Ἀπό Αὐτόν ἀπορρέουν ὅλες οἱ ἀξιολογικές προδιαθέσεις, τίς ὁποῖες πρέπει νά καλλιεργήσει καί νά ἀναπτύξει ἡ Παιδεία κατά τρόπον ὅμως ἱεραρχημένον. Νά τίς συναναπτύξει, ὥστε νά μὴ ἀναπτύσσεται ἡ μία ὑπερτροφικά εἰς βάρος τῆς ἄλλης. Δέν πρέπει νά ἀναπτύσσονται οἱ ὑλικές

καί οικονομικές αξίες υπερτροφικά ἔναντι τῶν πνευματικῶν, διότι ζητεῖται ἀνατροπή τῶν ἀξιῶν.

Ἐδῶ βρίσκεται τό μυστικό τῆς ἐπιτυχημένης Παιδείας, ἡ σωστή ἱεράρχησις τῶν ἀξιῶν. Δέν θά γίνουμε ἀπόκοσμοι καί τίς ὑλικές αξίες θά ἀγαπήσουμε καί τίς οικονομικές θά δεχθοῦμε. Ἄλλωστε τά προβλήματα τῶν ἀνθρώπων (μαθητῶν καί ἐκπαιδευτικῶν, γονέων κ.λπ.) ἀναφέρθηκαν σήμερα σχετίζονται καί μέ τίς οικονομικές αξίες, τίς βιολογικές αξίες, τήν ὑγεία θά προβάλλομε, τή γνώση θά προβάλλομε, τίς γνωστικές αξίες, τό Ὁραῖο, τήν Ὁμορφιά, τήν Τέχνη θά προβάλλομε, τίς αἰσθητικές αξίες. Τήν ἀγάπη στό συνάνθρωπό μας θά προβάλλομε μέ τίς κοινωνικές αξίες, τήν ἀγάπη πρός τήν Πολιτεία καί τήν ἀνακαίνιση τῆς Πολιτείας θά προβάλλομε μέ τίς πολιτειακές αξίες. Τίς ἠθικές αξίες καί στήν κορυφή ὅλων τῶν ἀξιῶν τίς θρησκευτικές αξίες. Αὐτή εἶναι ἡ οὐδο ἀπορίας (= ἡ τάξις τῆς ἀγάπης). Ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀξιῶν εἶναι τό Ἅγιον, τό θεῖον. Αὐτά εἶναι ἡ σωστή Παιδεία. Δέν ὑπάρχει παιδεία ἔξω ἀπ' τά πλαίσια αὐτά. Μόνο τότε ὁ ἄνθρωπος θά γίνῃ ἀληθινά ἄνθρωπος.

Καί νά προσθέσω κάτι, πού ὅλοι ἔχουμε ὑπόψη μας, τό αἰώνιον πρότυπον, τό ἀίδιον πρότυπον τῆς Ἀγωγῆς καί τῆς Παιδείας εἶναι ὁ Κύριος. Ὁ Κύριος, τόν ὁποῖον πρέπει νά μιμούμεθα κατά τήν ἀνθρωπίνην πλευράν τῆς υπάρξεώς Του, ἐνεσάρκωνε τήν ἱεραρχημένην κατάφασιν ὅλων τῶν ἀξιῶν.

Ὁ Κύριος καί τίς θρησκευτικές αξίες ἀνεγνώριξεν ὡς ἄνθρωπος, ὅταν διενυκτέρευεν ἐν τῇ προσευχῇ καί ἐπικοινωνοῦσε μέ τόν οὐράνιον πατέρα Του. Καί τίς ὑλικές αξίες εὐλογοῦσε, τόν σῖτον, τόν οἶνον, τό ἔλαιον, πολλαπλασίασε τοὺς πέντε ἄρτους καί ἐχόρτασε τοὺς πεντάκις χιλίους ἄνδρες ἐν τῇ ἐρήμῳ. Δεχόταν προσκλήσεις σέ φιλικὰ γεύματα καί ἐστίασεις, ὥστε οἱ ἐχθροὶ Του τόν χαρακτήριζαν ὡς «φάγον καί οἰνοπότην»³.

3. Μτ., 11, 19,

Ὁ Κύριος καί τίς βιολογικές αξίες, τίς σωματικές, εὐλόγησε: ἦταν «ὁ ἰατρός τῶν ψυχῶν καί τῶν σωμάτων», πολλές φορές θεράπευσε ἀσθενεῖς. Ἦταν ὁ κοινωνικός ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος συναναστρεφόταν ἀκόμα μέ τοὺς «τελῶνες, μέ τίς πόρνες, μέ τοὺς ἁμαρτωλοὺς», γιά νά τοὺς ὀδηγήσει ἀπό τό σκοτάδι στό φῶς. Ἦταν γεμάτος ἀγάπη, ἐκήρυξε τήν ἀγάπη. Τίς γνωστικές αξίες ἐκήρυξε μέ τό «ἐρευνᾶτε τὰς γραφᾶς, ... αὐταὶ γάρ μαρτυροῦσι περὶ ἐμοῦ»⁴. «Γνωσεσθε τήν ἀλήθειαν»⁵, ἔλεγε.

Θά ἐρωτήσετε ἴσως: «κατέ- φάσκε καί τίς αἰσθητικές αξίες;».

Μάλιστα! Κι ἐκεῖνες. Ἦταν Ἐκεῖνος πού μᾶς εἶπε: «καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ» πόσο ὁμορφα εἶναι; «Οὐδέ Σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων»⁶. Καί πόσον κυριολεκτοῦσε, ὅταν τό ἔλεγε αὐτό! Διότι ἂν ἐξετάσομε τή βασιλική πορφύρα ὁποιοδήποτε Σολομῶντος κάτω ἀπό τό μακροσκόπιον, θά δοῦμε ἀκανόνιστα σχήματα, ὅπως λέγουν οἱ εἰδικοί; Ἄν δοῦμε ὁμως καί τό πιό μικρό ἀγριολούλουδο κάτω ἀπό τό μικροσκόπιο, θά θαυμάσομε τήν ἁρμονίαν τῶν σχημάτων. Στήν κυριολεξία λοιπόν «οὐδέ Σολομῶν περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων». Ἦταν ἐκεῖνος πού δέν ἀπνηξίωσε νά δεχθεῖ τό πολῦτιμο μύρο στά πόδια του. Ἦταν ἐκεῖνος πού δέν ἀπνηξίωσε νά φορεῖ ὠραῖον χιτῶνα, πολῦτιμον, «ὕφαντόν δι' ὄλου»⁷, ὕφανθέντα ἀπό τά χέρια μιᾶς γυναικός. Ἦταν ἐκεῖνος πού γιά τελευταία φορά ἤθελε νά συμφάγει μέ τοὺς μαθητάς του καί νά τοὺς παραδώσει τό μυστήριον τῆς θείας κοινωνίας σέ «ἀνώγειον μέγα ἐστρωμένον»⁸. Ἔστειλε ἀπό πρὶν τοὺς μαθητάς του νά πηγαίνουν νά τό εὐπρεπήσουν, γιά νά ὑπάρχει, θά ἔλεγα, ἀκόμη ὁ κατάλληλος αἰσθητικός διάκοσμος, ἐκεῖ ὅπου θά παρέδιδε τό μυστή-

4. Ἰω., 5, 39,

5. Ἰω., 8, 32.

6. Μτ., 6, 29.

7. Ἰω., 19, 23.

8. Μκ., 14, 15.

ριον τῆς θείας εὐχαριστίας ὁ Κύριος. Ἦταν καὶ ἠθικός ἄνθρωπος, ἦταν ὁ ἀναμάρτητος, ὁ ἅγιος, ὁ ἀμιαντος, ὁ «*κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν*»⁹. Ἦταν ἐκεῖνος πού τολμοῦσε νά πεῖ: «*Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει μέ περί ἁμαρτίας;*»¹⁰. Καί πόσο κυριολεκτοῦσε, ὅταν τό ἔλεγε αὐτό! Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶχε τόσον αὐστηρά κριτήρια, ὥστε νά λέγει ὅτι μία ὀργή μπορεῖ νά ὀδηγήσει τόν ἄνθρωπο σέ φόνο, ἐκεῖνος πού ἔλεγε ὅτι μία πονηρή ματιά μπορεῖ νά προσάψει στόν ἄνθρωπο τήν ἐνοχὴν τῆς μοιχείας. Καί αὐτή ἡ ἀγιότης Του ἔλαμψεν τίς τελευταῖες του στιγμές πάνω στό σταυρό κατ' ἀπαράμιλλον τρόπον. Τίς δυσκολότερες ἀρετές πού ἐκήρυξε, μέχρι καί τή συγχώρηση τῶν ἐχθρῶν του, τήν ἔδειξε κατ' ἀπαράμιλλον τρόπον. Ἐπομένως εἶναι ὁ ἀπαράμιλλος ἄνθρωπος, τό αἰώνιον πρότυπον, εἰς τὰ ἴχνη τοῦ ὁποῖου καλοῦνται νά ἀκολουθοῦν ὅλοι οἱ Παιδαγωγοί. Κάθε Παιδαγωγός πρέπει νά μπορεῖ νά λέγει στους μαθητάς του κατά τινά τρόπον μαζί μέ τόν ἄπ. Παῦλο «*μιμηταί μου γίνεσθε καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ*»¹¹. Ἡ μετάδοσις τῶν ἀξιῶν δέν εἶναι γνωσιολογική, δέν εἶναι γνωστική, ὅταν εἴπαμε ὅτι θά μεταδώσομε τίς ἀξίες. Εἶναι συναισθηματική. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ζεῖ τίς διάφορες ἀξίες, ἡ ψυχὴ του δέν μοιάζει μέ τόν καθαρὸ ἐκεῖνο καθρέφτη, πού μπορούμε νά τῆ δοῦμε μπροστά του πιστά, ἀλλὰ μοιάζει σάν τήν ἐπιφάνεια τῆς λίμνης ἢ τῆς θάλασσας πού εἶναι ἀνήσυχη, ταραγμένη, κυματώδης, βρώμικη, βορβο-

ρώδης, τότε παραμορφώνει τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀκτῆς, ἄλλοτε τὰ ἐπιμηκύνει, ἄλλοτε τὰ ἐπιβραχύνει, ἄλλοτε τὰ καθιστᾶ τελείως ἀόρατα. Ἔτσι καί ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἔχει πνευματικὸ δαλτωνισμό, ἀξιολογικὴ μυωπία καί τύφλωσι, τότε ἀλθθεύει πολλές φορές ἐκεῖνο τό ὁποῖο ἔλεγεν ὁ Κύριος «βλέπει ὁ ἄνθρωπος καί δέν βλέπει καί ἀκούει καί δέν καταλαβαίνει». Λοιπὸν ὁ παιδαγωγός πρέπει νά εἶναι πρότυπον καταπολεμήσεως ἀξιολογικοῦ δαλτωνισμοῦ. Νά μεταδίδει σωστά τῆ στάσι ἀπέναντι στις διάφορες ἀξίες. Διότι οἱ ἀξίες δέν συλλαμβάνονται κυρίως μέ τῆ λογικὴν, δέν εἶναι «*ordres de la raison*» (= τάξεις τῆς καρδιάς). Τίς ἀξίες τίς συλλαμβάνομε, ὅταν ἐκεῖνες πρῶτες ἀνάβουν μέσα μας τό φῶς τους. Ὅπως τό αὐτὶ δέ συλλαμβάνει τὰ χρώματα καί τό μάτι δέ συλλαμβάνει τοὺς ἀκουστικούς τόνους, ἔτσι ἡ γνῶσις, ἡ διάνοια, δέν μπορεῖ νά συλλάβει τίς ἀξίες. Τίς ἀξίες πρέπει νά τίς δοῦμε ν' ἀκτινοβολοῦνται ἀπὸ ζωντανὰ πρότυπα καί συναισθηματικά νά μᾶς κερδίσουν νά στραφοῦμε πρὸς αὐτές. Λοιπὸν εὐχομαι ὀλοψύχως ὅπως ἡ Παιδεία καλλιεργήσει ὀρθά τό πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου, τό ὁποῖο γιά μένα ἔχει ὄντολογικὴ διάστασι. Νά ὀδηγήσει στήν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητος, πού εἶναι ἡ δεοντολογικὴ διάστασι καί νά ἐναρμονίζει ὅλες τίς ἀξίες ὑπὸ τό φῶς τοῦ Χριστοῦ εἰς τρόπον ὥστε καί διὰ παιδαγωγούς καί διὰ παιδαγωγούμενους νά ἰσχύει τό «*τά πάντα καί ἐν πᾶσι Χριστός*»¹².

9. Ἐβρ., 7, 26.

10. Ἰω., 8, 46.

11. Α΄ Κορ., 11, 1.

12. Κολ., 3, 11.

ΕΠΙΒΕΒΛΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΓΟΝΙΜΗ Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Τοῦ κ. **Παύλου Ἀθ. Παλούκα**, Θεολόγου,
Ἐπιτ. Σχολικοῦ Συμβούλου Δ.Ε.

1. Ἀπαραίτητη ἢ συνεργασία Σχολείου - Γονέων

Ὁ ἰσχύων ἀπό τό 1985 Ν. 1566/85, πού ἀφορᾶ σέ ὅλα τά τῆς ἐκπαιδεύσεως, περιλαμβάνει καί τήν ὑποχρέωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ νά συνεργάζεται καί μέ τούς γονεῖς τῶν μαθητῶν του. Μάλιστα ὁ ἐν λόγω νόμος **ἔχει διευρύνει τόν ρόλο καί τή συμβολή τῶν γονέων** στήν ὅλη σχολική διαδικασία. Ἡ συνεργασία, λοιπόν, τῶν ἐκπαιδευτικῶν μέ τούς γονεῖς γίνεται σέ δύο ἐπίπεδα: ἕνα **ἀτομικό** (σχέσεις ἐνός καθηγητῆ μέ τούς γονεῖς τῶν μαθητῶν) κι ἕνα **συλλογικό** (σχέσεις τοῦ Συλλόγου Καθηγητῶν μέ τούς γονεῖς καί κηδεμόνες τῶν μαθητῶν). Τό ἴδιο ἰσχύει, ἀντίστροφα, καί γιά τούς γονεῖς, στούς ὁποίους μάλιστα ἀναγνωρίζεται τό δικαίωμα νά ἔχουν λόγο πάνω στή μόρφωση τῶν παιδιῶν τους.

Ἡ συνεργασία ἀμφοτέρων, Συλλόγου Γονέων καί τοῦ Σχολείου, κρίνεται πολύ ἐπιδομητική καί εὐεργετική γιά τά παιδιά, ἀφοῦ καλοῦνται νά ἀντιμετωπίσουν ἀπό κοινού μεγάλα προβλήματα σχετικά μέ τή μάθηση καί τή συμπεριφορά τῶν μαθητῶν.

Οἱ γονεῖς καί κηδεμόνες ἐνημερώνονται ὑποχρεωτικά ἀπό τό Σχολεῖο γιά τή **φοίτη-**

ση, ἐπίδοση καί διαγωγή τῶν μαθητῶν τους¹.

Οἱ Σύλλογοι τῶν ἐκπαιδευτικῶν (καί τῶν δύο βαθμίδων), στό πλαίσιο συνεργασίας Σχολείου - Γονέων, θά μπορούσαν νά προσφέρουν θετικό ἔργο μέ εἰδικότερες ὁμιλίες καί ἀνάπτυξη θεμάτων γιά:

- τά προβλήματα τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας καί τούς κινδύνους πού ἀπειλοῦν τούς νέους μας σήμερα καί εἶναι πολλοί (ναρκωτικά, ἀναρχισμός, AIDS κ.ἄ.)·
- τήν ψυχολογία τοῦ ἐφήβου, τίς ἀντιδράσεις του καί τήν τυχόν ἀποκλίνουσα συμπεριφορά·
- τό ὑπερβολικό «φόρτωμα» τοῦ μαθητῆ σήμερα (πολλές ἐργασίες ἀπό τό σχολεῖο, φροντιστήρια κ.ἄ.) μέ ἀποτέλεσμα τή στέρψη τοῦ ἐλεύθερου χρόνου γιά παιχνίδι κ.λπ., μέ συνέπεια τό ἄγχος καί τά ψυχολογικά του προβλήματα·
- τό ἄγχος τῶν ἐξετάσεων·
- τόν ἐπαγγελματικό προσανατολισμό καί τό πρόβλημα τῆς ἀνεργίας μετά τίς σπουδές τους·
- τό ἀνεπίτρεπτο ἐν πολλοῖς χάσμα τῶν γενεῶν·
- τά τρέχοντα προβλήματα τοῦ Σχολείου

1. Απόφαση ΥΠΕΠΘ ὑπ' ἀρ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/8-10-2002 (ΦΕΚ ἀρ. φ. 1340/τ.Β' /16-10-2002), ἀρθρο 39 § 12 καί ἀρθρο 28 § ζ).

(κτηριακές ἐγκαταστάσεις, ἐλλείψεις, δυσκολία συνεργασίας κ.ά.).

Καί πολλά ἄλλα πού δέν συγκαταλέγονται στόν κατάλογο τοῦτο καί ἴσως νά ἔχουν κάποια ἰδιαιτερότητα σέ κάθε σχολεῖο χωριστά.

2. Πῶς καί γιά ποιὰ θέματα νά ἐνημερώνει ὁ ἐκπαιδευτικός τούς γονεῖς

Οἱ γονεῖς καί τό σχολεῖο εἶναι οἱ πλέον σημαντικοί παράγοντες, πού ἐπηρεάζουν τή μάθηση τῶν παιδιῶν καί καθορίζουν ἀποφασιστικά τήν ποιότητα αὐτῆς καί τό εὖρος της. Ἐπιπλέον συμβάλλουν στήν ἐν γένει ψυχική, σωματική καί πνευματική ἀνάπτυξη τοῦ νέου ἀνθρώπου. Ἄρα πρέπει νά ὑπάρχει ἕνα πλέγμα σχέσεων καί μιᾶ προσπάθεια κοινή. Τό σχολεῖο τό ἐκπροσωπεῖ ὁ ἐκπαιδευτικός/δάσκαλος, στόν ὁποῖο προσωποποιεῖται ἡ εὐθύνη ἔναντι τῶν παιδιῶν, τῶν γονέων καί τῆς κοινωνίας γενικότερα.

Ὁ ἐκπαιδευτικός, εἶπαμε καί πιό πάνω, ὀφείλει νά ἐνημερώνει τούς γονεῖς γιά τή

φοίτηση, τήν πρόοδο τῶν μαθητῶν καί τήν ἐν γένει συμπεριφορά τους μέσα στό σχολικό χώρο. Ἡ ἐνημέρωση αὐτή τῶν γονέων μπορεῖ νά γίνεται μέ δύο τρόπους: πρῶτον, σέ προγραμματισμένη συγκέντρωσή τους καί δεύτερον, μεμονωμένα (κατ' ἴδιαν) ἀνάλογα μέ τίς περιπτώσεις καί τά ἰδιαίτερα προβλήματα πού παρουσιάζονται στή ροή τοῦ σχολικοῦ χρόνου.

Ἐνδεικτικά, θά πρέπει νά ἐνημερώνει τούς γονεῖς γιά τά ἑξῆς θέματα:

- **Πῶς μαθαίνει τό παιδί νά μαθαίνει.**
- **Πῶς ἐργάζεται στό μάθημα πού διδάσκει, καί τί στόχους ἐπιδιώκει νά πετύχει μ' αὐτό** (λ.χ. τί ἀπαιτήσεις μπορεῖ νά ἔχει ἡ προσέγγιση κάθε μαθήματος, τῆς κάθε ειδικότητας, ἀνάλογα μέ τή φύση του καί τίς ἰδιαιτερότητές του, ὅπως π.χ. τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν).
- **Πῶς πρέπει νά βοηθοῦν τό παιδί στό σπίτι στά μαθήματα τῆς ἐπόμενης μέρας** (π.χ. νά βοηθοῦν τόν μαθητή, ὅχι ὁμως νά τοῦ παρέχουν ἑτοιμες τίς ἐργασίες γιά τό σχολεῖο).
- **Ποιό εἶναι τό ἐπίπεδο τῆς τάξης πού συγκαταλέγεται καί τό παιδί τους** (λ.χ. ἂν κινεῖται «ψηλά», ὅποτε ὑπάρχει ἡ εὐγενής ἄμιλλα).
- **Ποιά βοηθήματα μποροῦν νά συμβουλευθῶνται οἱ γονεῖς καί τά παιδιά τους στό σπίτι** (λ.χ. Λεξικά, βιβλία – πηγές, λογοτεχνία, ἐπιστημονικά βιβλία καθοδηγητικά γιά τούς γονεῖς κ.ά.).
- **Πῶς μποροῦν νά βοηθήσουν οἱ γονεῖς τό πρόβλημα τῆς ἐπιλεκτικῆς παρουσίας-ἀπουσίας (κατά τή συνθισμένη ἔκφραση τῆς «κοπάνας») ἀπό τό σχολεῖο...**

Πῶς νά τό μάθουν τό παιδί τους ἢ καλύτερα πῶς νά τό πείσουν νά μὴν ἀπουσιάζει χωρὶς ἰδιαίτερο σοβαρό λόγο ἀπό τό σχολεῖο (λ.χ. ἀσθένειας).

Καί ἂν ἀπουσιάσει δικαιολογημένα, πῶς νά συμπληρώσει τά μαθήματα πού ἔχασε, καί ὅτι πρέπει νά τά ἀναπληρώσει, γιά νά μή τοῦ μείνουν κενά καί κατόπιν δέν

καταλαβαίνει τά επόμενα, αφού ή δομή τής ύλης των μαθημάτων έχει κάποια άλληλουχία έννοιών.

Πέραν τούτου πρέπει νά μάθει ό μαθητής, ότι έχει ευθύνη απέναντι στην άνελλιπή φοίτησή του στό καθημερινό πρόγραμμα τού σχολείου. Καλλιιεργείται έτσι καί ή κοινωνικοποίησή του.

- **Κοινωνικοποιείται**, επίσης, ό **μαθητής, όταν μαθαίνει από τά παιδικά του άκόμη χρόνια, στην πειθαρχία, στην τήρηση των νόμων, την εύταξία, την εύπρέπεια, τόν σεβασμό τού προσώπου των άλλων, την καθαριότητα κ.ά.**

Έτσι, λ.χ. δέν θά άντιδράσουν οί γονείς καί δέν θά διαμαρτυρηθοϋν, γιατί βάλαμε τά παιδιά τους γιά νά καθαρίσουν τόν σχολικό περιβάλλοντα χώρο ή γιατί «τιμωρήθηκε» μαθητής παιδαγωγικά γιά άπρεπή συμπεριφορά προς τόν καθηγητή/ δάσκαλο ή τόν συμμαθητή του.

Άκόμη, ό γονιός μπορεί νά συνεργασθεί κάλλιστα καί θαυμάσια μέ τούς Καθηγητές τού παιδιού του, όπως:

- Νά τούς ενημερώσει γιά τυχόν υπάρχοντα προβλήματα στην οίκογένειά του (ψυχολογικά, οικονομικά, ασθένεια, χωρισμένοι γονείς κ.ά.) πού επηρεάζουν άρνητικά το παιδί στην ψυχολογία του καί στην επίδοσή του.
- Νά συζητήσουν, στό πλαίσιο των κειμένων διατάξεων, γιά την επίδοση καί τή διαγωγή τού παιδιού στό σχολείο.
- Νά άναζητήσουν από κοινού (γονιός - καθηγητής) τά αίτια τής άπότομης/ ξαφνικής άδιαφορίας τού μαθητή στό μαθήματα, τίς συχνές άπουσίες του από τό σχολείο, τό έριστικό ή μελαγχολικό ύφος πού παρουσιάζει κ.λπ.

Ός άπώτερος στόχος τού σχολείου καί τής οίκογένειας, επιβάλλεται νά τίθεται ή σωστή εκπαίδευση των νέων, ώστε εκείνοι νά καταστούν ίκανοί, εργαζόμενοι συστηματικά καί προγραμματίζοντας μέ σύνεση καί γνώση τή ζωή τους, νά άπολαμβάνουν τά άγαθά καί τά έπιτεύγ-

ματα τού πολιτισμού ως έλεύθεροι άνεξάρτητοι καί υπεύθυνοι πολίτες!

3. Ποιά τά κυριότερα προβλήματα στις σχέσεις καθηγητών - γονέων καί πώς άντιμετωπίζονται

α. Ή συμπεριφορά των εκπαιδευτικών στους γονείς

α1. Άρνητική - κακή συμπεριφορά

Μιά βασική αίτία, πού δέν λειτουργούν σωστά οί διαπροσωπικές σχέσεις (διαταράσσονται) καθηγητών - γονέων, είναι ή κακή συμπεριφορά όρισμένων εκπαιδευτικών στους γονείς, πού έπισκέπτονται τό σχολείο γιά νά ζητήσουν πληροφορίες γιά τά παιδιά τους. Αύτή ή συμπεριφορά άποτελεί σημαντική αίτία συγκρούσεων γονέων - καθηγητών.

Πολλοί γονείς, δηλαδή, έρχονται στό σχολείο, χαιρετούν ευγενέστατα -μερικοί δέ ντρέπονται- συστέλλονται άπευθυνόμενοι δειλά-δειλά (ιδίως στό σχολείο των έπαρχιακών κωμοπόλεων) στους καθηγητές των παιδιών τους καί ζητούν πληροφορίες.

Μερικές λοιπόν φορές συναντούν έναν άπαθέστατο καθηγητή, πού μιλάει από θέσεως ισχύος καί -τό σπουδαιότερο- αντί νά είναι σαφής καί ουσιαστικός στις πληροφορίες του, δίνει γενικές καί άοριστες πληροφορίες.

Χωρίς άμφιβολία, αύτή ή στάση τού καθηγητή είναι άπορριπτέα καί καταδικαστέα.

α2. Ή καλή, ένδεδειγμένη καί πρέπουσα συμπεριφορά Καθηγητών στους γονείς

Ένας, λοιπόν, σωστός καί ευγενής εκπαιδευτικός ξέρει πώς νά φέρεται καί πώς νά άντιμετωπίζει τούς γονείς των παιδιών.

Ή ύποδοχή των κατεχομένων από άγωνία γονέων καί κηδεμόνων πρέπει νά γι-

νεται μέ **προθυμία, ευγένεια, σεβασμό** καί **προσήνεια**. Μή «ξεσπκώνουμε» τή συμπεριφορά κάποιων άλλων δημοσίων υπαλλήλων, πού δέν εἶναι λίγες οἱ φορές, πού συμπεριφέρονται σκαιότατα στόν πολίτη σάν σατραπίσκοι, δέν τόν υπολογίζουν, ἀδιαφοροῦν καί καθυστεροῦν στήν ἐξυπηρέτησή του. Ἀλλά πρέπει, νά δείχνουμε καλή συμπεριφορά, ὅπως ἀρμόζει σέ πνευματικούς καί μορφωμένους ἀνθρώπους. Ἐρχόμενοι λοιπόν οἱ γονεῖς στό σχολεῖο, ἄς τούς προσφέρουμε κάθισμα καί νά τούς δοῦμε χωρίς καθυστέρηση, γιατί καί αὐτῶν μπορεῖ νά εἶναι περιορισμένος ὁ χρόνος ἀπουσίας ἀπό τή δουλειά ἢ τό σπίτι τους.

Οἱ ἀπαντήσεις πρὸς τούς γονεῖς νά εἶναι «σαφεῖς, συγκεκριμένες καί χωρίς ἄσκοπες παραπομπές σέ ἄλλους συναδέλφους». Ἄν δέν μπορεῖ νά ἱκανοποιηθεῖ ἕνα αἴτημά τους, τότε ἄς δοθοῦν ἐπαρκεῖς ἐξηγήσεις καί ἄς ἀποφεύγονται οἱ ἀντεγκλήσεις, οἱ ἀντιδικίες καί πολύ περισσότερο οἱ προσωπικές προστριβές. Μερικοὶ γονεῖς πού εἶναι ἀπό τή φύση τους ἐριστικοί, φλύαροι καί προκατειλημμένοι, ἔρχονται μέ πρόθεση νά μαλώσουν καί νά μειώσουν κάποιον ἐκπαιδευτικό (διότι λ.χ. ἀδίκησε στή βαθμολογία τό παιδί του).

Ἐδῶ χρειάζεται νά δείξει ὁ ἐκπαιδευτικός τήν ἀρετὴ τῆς αὐτοκυριαρχίας του, νά σταματήσει εὐγενικά τόν διάλογο μέ τόν γονέα καί νά τόν παραπέμψει στόν Διευθυντὴ τοῦ Σχολείου.

Ἀνακεφαλαιωτικά θά λέγαμε ὅτι τὰ κυριότερα στοιχεῖα καλῆς συμπεριφορᾶς εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

- Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ νά συμπεριφέρονται μέ **σεβασμό**, μέ εὐγένεια ἔναντι τῆς προσωπικότητας τοῦ γονιοῦ.
- Μέ σεβασμό ἀλλά καί πολλή **κατανόηση**.
- Γιά τόν γονιό τό καλύτερο παιδί τοῦ κόσμου εἶναι τό δικό του. Γι' αὐτό, ὁ γονιός ἐρχόμενος σέ ἐπικοινωνία μέ τόν ἐκπαιδευτικό, περιμένει ν' ἀκούσει ἕναν λόγο ἐνθαρρυντικό/ἐνισχυτικό, καί γιά

τό παιδί του (κάποιο καλό θά ἔχει κι ἂν δέν εἶναι τέλειο) καί γιά τόν ἴδιο τόν γονιό. Θά ποῦμε, λοιπόν, ἕνα καλό λόγο, νά ἱκανοποιήσουμε τούς γονεῖς τοῦ παιδιοῦ, πού σίγουρα θά ποῦνε αὐθόρμητα: «Τό ἀγαπάει τό παιδί μου καί ἐνδιαφέρεται...».

Κατανόηση εἶναι, νά πει ὁ καθηγητής: «Ἄ! εἶναι πολύ καλό, πολύ προσεκτικό καί φιλότιμο παιδί. Βέβαια, ὑπάρχουν καί κάποιες ἐλλείψεις, ἔχουμε καί περιθώριο βελτιώσεως... ἀλλά θά τό βοηθήσετε καί σεῖς, σάν γονεῖς, θά τό βοηθήσει καί τό Σχολεῖο ὅσο μπορεῖ».

- Νά χαιρετοῦμε τούς γονεῖς, ὅποιοι κι ἂν εἶναι αὐτοί, ὅ,τι κι ἂν φορᾶνε, ὅ,τι κι ἂν πιστεύουν..., μέ **εὐγένεια**. Καί στό δρόμο ἂν τούς συναντήσουμε, πάλι εὐγενικά καί πρόθυμα νά τούς χαιρετίσουμε καί νά ρωτήσουμε γιά τόν μαθητή, τί κάνει, πού βρίσκεται κ.λπ. Αὐτή ἡ στάση εἶναι καί ἀπόδοση **τιμῆς**. Ἡ τιμὴ, ἡ ἀπόδοση τῆς τιμῆς, ὅτι καί τό παιδί μου τό ἀγαπᾷ ὁ καθηγητής, κι ἐμένα μέ σέβεται καί μέ ἐκτιμᾷ. Αὐτό εἶναι τό ὑπόβαθρο, ὁ σεβασμός, ἡ εὐγένεια, ἡ κατανόηση, ἡ προθυμία καί ... ἡ τιμὴ. Γιά νά προχωρήσουμε στήν **ικανοποίηση** τοῦ γονιοῦ.
- Νά προσφέρουμε **ικανοποίηση** στόν γονέα. Δηλαδή, νά βλέπει τό παιδί του νά προάγεται, νά ἀναπτύσσεται στά Γράμματα, νά ἔχει πάρει ἀγωγή, νά σέβεται γονεῖς καί δασκάλους. Αὐτό εἶναι μιὰ ἱκανοποίηση καί ὀφείλεται στήν ἀγαστή συνεργασία ἐκπαιδευτικῶν καί γονίων. Εἶναι ἱκανοποίηση, νά συντελοῦν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ στήν προσπάθεια τῶν γονέων γιά οἰκοδόμηση τοῦ χαρακτῆρα τῶν παιδιῶν, καί νά τούς βεβαιώνουν, ὅτι τὰ παιδιά τους θά ἐξελιχθοῦν καλά.
- Νά προσφέρουμε **βοήθεια παιδαγωγική** καί μιὰ **βοήθεια ἠθική**, πού τήν ἔχουν ἀνάγκη οἱ γονεῖς, οἱ ὅποιοι εἶναι φορτωμένοι ἀπό τόσες βιοτικές καί κοσμικές φροντίδες, καί στά παιδιά τους δέν ἐπαρκοῦν νά δώσουν τόση προσοχή. Ἄλλωστε, αὐτό εἶναι τό παράπονο τῶν περισσότερων παιδιῶν στή σημερινή ἐποχή.

- Δέν εἶναι σπουδαία ἡ βοήθεια πρὸς τοὺς ἄπειρους καὶ πολυάσχολους γονεῖς, ἂν ποῦν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ / παιδαγωγοὶ στὸν πατέρα καὶ στὴ μητέρα, ὅτι τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸ παιδί, εἶναι ἡ ἀγκαλιά καὶ τὸ φιλὶ στό παιδί;

β. Τὸ πρόβλημα τῆς ἄδικης βαθμολογίας

Εἶναι σύνθηρες φαινόμενο πλέον, καὶ κάτω ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ κυνηγιοῦ τῆς ὑψηλῆς βαθμολογίας, ὅτι πολλοὶ γονεῖς, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰ παιδιά τους, νομίζουν ὅτι τὰ ἔχουν ἀδικήσει οἱ καθηγητὲς στὴ βαθμολογία.

Ἔτσι, διαμαρτύρονται στὸν καθηγητὴ, καὶ μάλιστα σέ ἔντονο ὕφος μερικὲς φορές, νομίζοντας ὅτι ἔχει προσωπικά μὲ τὸ παιδί τους, ὅτι τὸ ἔχει «βάλει στό μάτι», ὅτι τὸ «κυνηγάει» κ.τ.ῶ.

Ὅπωςδήποτε αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ προβλήματα δηλητηριάζουν τίς σχέσεις γονέων - καθηγητῶν.

Ὁ καθηγητὴς πάντως ἄς μὴ πέσει στό ἐπίπεδό τους, καὶ ὡς πνευματικὸς καὶ μορφωμένος ἄνθρωπος, ἄς δείξει ἀνωτερότητα.

Δέν εἶναι πρέπον νὰ κατέβει ὁ ἐκπαιδευτικὸς στό ἐπίπεδο τοῦ ὁποιοδήποτε γονιοῦ, ὁ ὁποῖος τοῦ φέρθηκε μὲ ἄσχημο τρόπο. Πρέπει νὰ ἐξετάσει μὲ προσοχὴ τὴν περίπτωση καὶ ἂν ἔκανε λάθος, νὰ τὸ ὁμολογήσει. Δέν ἐπιτρέπονται ἀντιπάθειες μὲ τοὺς μαθητὲς μας σέ τέτοιες περιπτώσεις. Ἄν δέν εἴμαστε σέ θέση νὰ τοὺς συγχωρήσουμε, δέν τοὺς ἀγαπᾶμε ἀληθινά.

Οἱ καθηγητὲς/παιδαγωγοὶ πρέπει νὰ ἐνεργοῦν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ὁ κάθε γονιὸς νὰ ἔχει συνειδητοποιήσει καλά ὅτι κοντὰ τους θὰ βρεῖ «τόν συμπαραστάτη, τὸν παιδαγωγό, τὸν σύμβουλο».

Ὡς συμπέρασμα ὄλων των ἀνωτέρω ἄς ἐπισημανθεῖ ἡ νέα σχέση πού πρέπει νὰ διέπει σήμερα γονιό, δάσκαλο καὶ μαθητή, ὅπως ἀκριβῶς τὴν περιέγραψε σύγχρονος διευθυντὴς Γυμνασίου σέ παιδαγωγικὴ συνάντηση μὲ τοὺς γονεῖς:

– Σήμερα ἡ ἀνατροφή τοῦ παιδιοῦ ἀπαιτεῖ ὑπομονή, ἐπιμονή, ἀγάπη, διάλογο καὶ δύναμη ψυχῆς.

Ὁ αὐτοσεβασμὸς καὶ ἡ γλυκύτητα ἔχουν μεγαλύτερη ἐπίδραση ἀπὸ τὸν φόβο ἢ τὴν ἀσχηρότητα. Ὁ δάσκαλος καὶ ὁ γονιὸς ἐκεῖνος, πού στηρίζει τὸ κύρος του στὴ βία, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἔχει χρεωκοπήσει. Οἱ σχέσεις δασκάλου καὶ γονιοῦ μὲ τὸν μαθητὴ θὰ πρέπει νὰ στηρίζονται στὴν εὐκρίνεια καὶ τὴν γνησιότητα, στὴ νηφαλιότητα καὶ τὴν δικαιοσύνη, στὴν καταδεχτικότητα καὶ τὴν φιλοτιμία, στὴν καλοσύνη καὶ τὴν ἀνθρωπιά, στὴν κατανόηση καὶ τὴν παραδοχή.

Ἀπαιτεῖται μιά καινούρια σχέση, ἡ ὁποία θὰ ἀντανακλᾷ τὴν ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη καὶ τὸν ἀμοιβαῖο σεβασμό.

Πρέπει τὸ παιδί νὰ νιώθει πάντα ὅτι εἴμαστε φίλοι του, ἀλλὰ καὶ ὅτι δέν πρόκειται νὰ ἀνεχθοῦμε ὀρισμένα εἶδη συμπεριφορᾶς. Τό σπῆτι καὶ τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ εἶναι κῶροι ἐκπαίδευσης ἐλευθέρων Ἀνθρώπων.

Οἱ ἀληθινοὶ δάσκαλοι διαμορφώνουν τὸ χαρακτήρα καὶ καλλιεργοῦν τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ.

Οἱ ἀληθινοὶ γονεῖς ἔνα δρόμο γνωρίζουν, τὸ δρόμο τῆς θυσίας!

Τὸ ἔργο τοῦ Παιδαγωγοῦ εἴτε εἶναι Δάσκαλος, εἴτε εἶναι Πατέρας, εἴτε εἶναι Μητέρα εἶναι ἕνα: νὰ βελτιώνει, νὰ θεραπεύει, νὰ σώζει. Τὸ παιδί διαπαιδαγωγεῖται ὄχι μονάχα ἀπὸ φωτισμένους δασκάλους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὀλοκληρωμένους γονεῖς.

Ο ΑΙΣΩΠΟΣ, ΜΕΓΑΣ ΜΥΘΟΠΟΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Τοῦ κ. **Κωνσταντίνου Ρίζου**, Οἰκονομολόγου,
πρ. Σχολ. Συμβ. Οἴκων/γων

Η ζωή του

Ὁ Αἴσωπος ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος καὶ γνωστότερος μυθογράφος παγκοσμίως. Οἱ πληροφορίες γι' αὐτὸν συμπλέκουν τὸ μῦθο μὲ τὴν ἱστορία. Λέγεται ὅτι γεννήθηκε τὸ 625 π.Χ. Ὅπως μὲ τὸν Ὅμηρο, ἔτσι καὶ μὲ τὸν Αἴσωπο πολλές πόλεις καὶ χῶρες διεκδικοῦν τὴν καταγωγή του. Ἄλλοι λένε ὅτι γεννήθηκε στὴ Φρυγία (περιοχὴ τῆς σημερινῆς βορειοκεντρικῆς Τουρκίας), ἄλλοι στὴ Σάμο, στὴ Θράκη, στὶς Σάρδεις, στὴν Αἴγυπτο ἢ σὲ περιοχὲς τῆς Ἀφρικῆς, ὅπως τὴν Αἰθιοπία.

Ὅρισμένοι ἀμφισβητοῦν καὶ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ του. Ὡστόσο, ὑπάρχουν μαρτυρίες πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ὁ Διογένης¹ ὁ Λαέρτιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Αἴσωπος ἤκμασε κατὰ τὴν 52^η Ὀλυμπιάδα. Ὁ Πλούταρχος στὸ ἔργο του «Βίοι Παράλληλοι»² κάνει ἀναφορὰ τουλάχιστον τέσσερις φορές γιὰ τὸν Αἴσωπο. Ἐπίσης, στὸ ἔργο του «Ἐπτὰ σοφῶν συμπόσιον» ὁ Αἴσωπος παρουσιάζεται νὰ παίρνει μέρος σὲ συμπόσιο τῶν ἑπτὰ σοφῶν καὶ νὰ συζητᾷ ἐπὶ ἴσοις ὅροις μαζί τους. Ὁ Ἀριστοτέλης³ ἀναφέρει τὸν μῦθο τοῦ Αἰσώπου «ἡ ἀλεποῦ καὶ ὁ σκαντζόχοιρος». Ἀναφορὰ στὸν μεγάλο μυθοποιό

κάνουν ἐπίσης, μεταξύ ἄλλων, ὁ Πλάτων⁴, ὁ Διόδωρος Σικελιώτης⁵, ὁ Ἡρόδοτος⁶ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης⁷.

Ὁ Αἴσωπος ἦταν κατὰ τὴν ὄψη δυσμορφος, καθότι μαυριδερός, καμπούρης, μὲ μεγάλη κοιλιά, τραυλός, κοντόλαιμος, στραβοπόδης, μὲ ἐξογκωμένο κεφάλι καὶ μὲ πλακουτσωτὴ μύτη. Ἐπίσης, εἶχε ἀφωνία, ἀρχικά, ἀλλὰ κατὰ «θαυμαστό» τρόπο ἀνέκτησε τὴ φωνή του. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐξωτερικὴ του δυσμορφία, ἦταν πολὺ εὐφυής, ὀξυδερκής καὶ ἐτοιμόλογος. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ διάφορα ἀνέκδοτα πού καταγράφουν οἱ βιογράφοι του. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ ἀκόλουθος διάλογος τοῦ Αἰσώπου μὲ τὸν φιλόσοφο Ξάνθο, ὅταν ἐκεῖνος θέλησε νὰ τὸν ἀγοράσει ὡς δούλο.

Ὁ Ξάνθος, ὅταν θέλησε νὰ ἀγοράσει δούλους, πλησίασε μεταξύ ἄλλων καὶ τὸν Αἴσωπο καὶ τὸν χαιρέτησε λέγοντάς του «χαῖρε». Ὁ Αἴσωπος, ἐτοιμόλογος, τοῦ ἀπάντησε: «Μήπως λυπᾶμαι καὶ μοῦ λές νὰ χαίρομαι;» Ρώτησε πάλι ὁ Ξάνθος: «Τί ἄνθρωπος εἶσαι;» «Μαῦρος» ἀπάντησε ὁ Αἴσωπος. «Δέν σέ ἐρωτῶ αὐτὸ, ἀλλὰ ἀπὸ πού γεννήθηκες», εἶπε ὁ Ξάνθος. «Ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς μάνας μου» ἀπάντησε ὁ Αἴσωπος. «Ἐννοῶ σέ ποιὸν τόπο γεννήθηκες» ρώτησε ὁ Ξάνθος. «Δέν μοῦ τὸ εἶπε ἡ μάνα μου, ἢ σὲ ἀνώγειο ἢ σὲ κατώγειο μὲ γέν-

1. Ἄπαντα, Βιβλίον 1, 72.

2. Βίοι Παράλληλοι, Σόλων κεφ. 28,1, Πελοπίδας κεφ. 34,5, Κράσσοσ κεφ. 32,5, Ἄρατος κεφ. 30,8.

3. Ρητορικὴ Β' 1393b,23-30.

4. Φαίδων 60c.

5. Ἄπαντα, Βίβλος 9 κεφ. 28.

6. Βιβλίον Β' ΕΥΤΕΡΠΗ 134, 135.

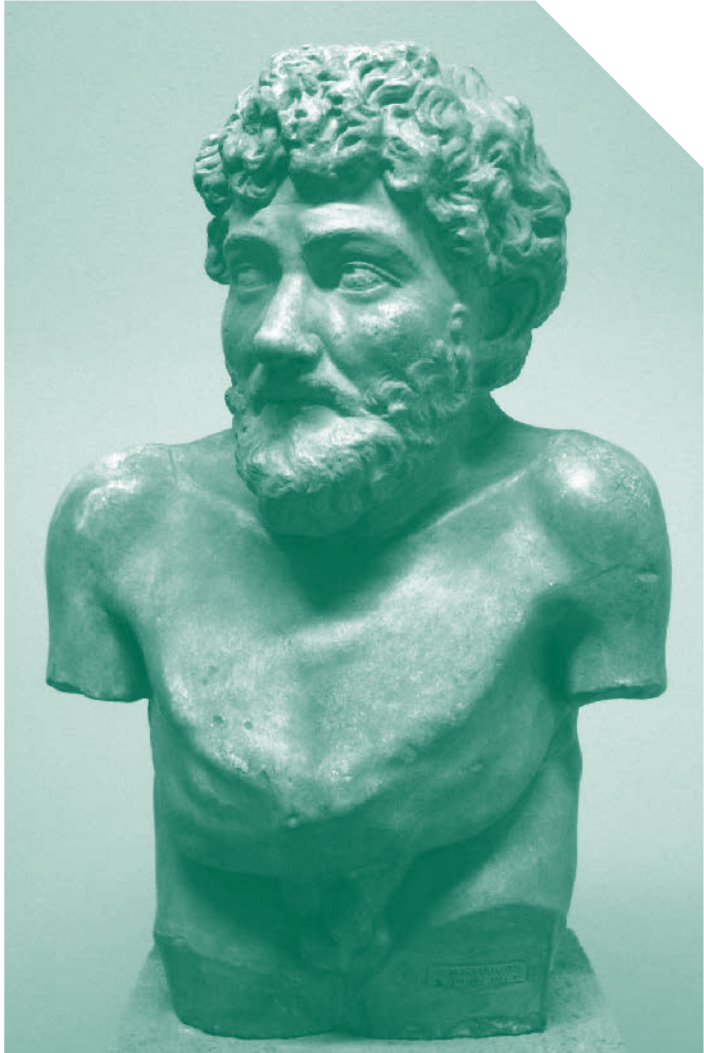
7. Σφήκες, σελ. 82, 83.

νπσε» απάντησε ό Αϊσωπος. «Ποιά δουλειά ξέρεις;» ρώτησε πάλι ό Ξάνθος. «Καμία» απάντησε ό Αϊσωπος. «Γιατί;» ξαναρώτησε ό Ξάνθος. «Διότι τοῦτοι (έννοοῦσε οί άλλοι δουλοί) εἶπαν ότι ξέρουν όλες τίς δουλειές, έμένα δέν μου ξμεινε καμία νά μάθω!» απάντησε ό Αϊσωπος. Καί θαύμασαν πολύ μέ τίς απαντήσεις του, όσοι παρακολουθοῦσαν τή συζήτηση.

Ἡ ζωή του, τουλάχιστον στήν αρχή της, ἦταν δύσκολη, ἀφοῦ ἦταν δούλος. Λέγεται ότι ὄντας βοσκός, δούλος ενός κτηματία, εἶδε ἕναν ἐπιστάτη νά χτυπᾶ ἄδικα ἕναν ἄλλο δούλο καί ἔτρεξε νά τόν βοηθήσει. Ὁ ἐπιστάτης, ἐκνευρισμένος καί γιά νά τόν ἐκδικηθεῖ, τόν κατηγοροῦσε στόν κτηματία καί ἐκείνος τόν πῆγε στήν ἀγορά τῆς Ἐφέσου γιά νά τόν πουλήσει. Ἐκεῖ τόν ἀγόρασε ἕνας σοφός, ό Ξάνθος ἀπό τή Σάμο, πού τόν ἐκτίμησε, τόν πῆρε μαζί του σάν δούλο καί ταξίδεψαν μαζί σέ ὄλο τόν κόσμο. Στή συνέχεια τόν πούλησε στόν σοφό Ἰάδμονα τόν Σάμιο. Αὐτός ὅμως ἐκτιμώντας τά πνευματικά του χαρίσματα, τή σοφία καί τήν εὐφυΐα του τόν ἀπελευθέρωσε.

Ὁ Αἰσωπος ταξίδεψε ἀρκετά καί ἔτσι κάποτε ἔφτασε στό Μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Σύμφωνα μέ μία ἄλλη ἐκδοχή ό βασιλιάς Κροῖσος ἦταν ἐκείνος πού τόν ἔστειλε στό Μαντεῖο τῶν Δελφῶν τό 564 π.Χ. ἢ τό 560

π.Χ. μέ δῶρα γιά τόν ναό τοῦ Ἀπόλλωνα καί γιά νά λάβει χρῆσιμό. Πάντως ό Αἰσωπος μέ κάποιο τρόπο βρέθηκε στό Μαντεῖο τῶν Δελφῶν.

Φτάνοντας στόν ναό τοῦ Ἀπόλλωνα γιά νά πάρει τόν χρῆσιμό, ἀπείασε μέ τήν ἀπληστία καί τή φιλαργυρία τῶν ἱερέων. Τούς κατηγοροῦσε γιά ἀπάτη καί ἀπληστία καί τούς εἰρωνεύτηκε, λέγοντας ότι μαντεῦουν γιά νά πλουτίζουν. Τούς κατοίκους τούς κα-

τηγόρησε ότι ζούσαν από τὰ αφιερώματα τῶν προσκυνητῶν ἀντί νά καλλιεργοῦν τὰ κτήματά τους καί νά φροντίζουν τὰ ζῶα τους.

Οἱ ἱερεῖς θύμωσαν, ἐξοργίστηκαν καί σκέφτηκαν νά τόν θανατώσουν μέ δόλο. Ἔτσι τόν παγίδεψαν, λίγο πρὶν φύγει, βάζοντας στίς ἀποσκευές του ἕνα χρυσό ποτήρι. Κατόπιν τόν κατηγόρησαν γιά κλέφτη καί ἱερόσυλο. Τόν δίκασαν ἄδικα καί τόν καταδίκασαν σέ θάνατο⁸, ρίχνοντάς τον ἀπό τήν Ὑάμπεια Πέτρα τῶν κορυφῶν τοῦ Παρνασσοῦ. Λέγεται πάντως πῶς τήν ἄδικη δολοφονία τοῦ Αἰσώπου τήν ἐκδικήθηκαν ἀργότερα οἱ Σάμιοι. Ἐπίσης, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, ὁ θεός Ἀπόλλωνας τιμώρησε τήν ἀδικία στέλνοντας στούς κατοίκους τῶν Δελφῶν λιμό. Αὐτοί τότε γιά νά ἐξιλεωθοῦν ἔστησαν μαρμάρινη στήλη πρὸς τιμὴν τοῦ Αἰσώπου.

Βιογραφία τοῦ Αἰσώπου συνέγραψε τόν 14^ο μ.Χ. αἰώνα ὁ μοναχός Μάξιμος Πλανούδης. Σ' αὐτὴν περιέχονται πολλά ἀνέκδοτα γιά τὴ ζωὴ καί τήν ἐν γένει δράση του.

Τό ἔργο του

Ὁ Αἰσώπος ὑπῆρξε μεγάλος μυθοποιός. Δημιούργησε, συνέθεσε 550 μύθους, ἀρκετοί ἀπό τοὺς ὁποίους παρουσιάζονται μέ παραλλαγές. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι δέν ἔγραψε οὔτε μία λέξη, ἀλλά ὅλους τοὺς μύθους του τοὺς διηγοῦνταν προφορικά. Μέ τόν τρόπο αὐτό οἱ μύθοι ἔγιναν γνωστοί σέ ὅλα τὰ μέρη πού ταξίδεψε. Ἀπό στόμα σέ στόμα διατηρήθηκαν μέχρι τόν 4^ο π.Χ. αἰώνα στίς ἡμέρες τοῦ Δημητρίου Φαληρέα⁹, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ πρῶτος πού τοὺς κατέγραψε. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ δέν διασώθηκε.

8. Τά τοῦ θανάτου τοῦ Αἰσώπου καταγράφει ὁ Πλούταρχος στό ἔργο του «Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων» 556F, 557A.

9. Ὁ Δημήτριος Φαληρέας (350-280 π.Χ.) ἦταν Ἀθηναῖος πολιτικός καί περιπατητικός φιλόσοφος, μαθητής τοῦ Ἀριστοτέλη.

Μόνο ποιητικές ἐπεξεργασίες τοῦ Βαβρίου, τοῦ Φαίδρου καί ἄλλων διέσωσαν τό ὑλικό αὐτό. Οἱ σωζόμενες σήμερα συλλογές εἶναι μεταγενέστερες (ἀπό τόν 1^ο ἢ 2^ο μ.Χ. αἰώνα καί ἐξῆς). Πρῶτη φορά ἐκτυπώθηκαν στό Μιλάνο τό 1479, στή Βενετία τό 1525 καί 1543 ἀπό τήν οἰκογένεια τῶν τυπογράφων Damiano di Santa Maria. Ἀκολούθησε μία ἔκδοση στό Παρίσι τό 1547. Ὁ Κοραῖς τοὺς τύπωσε τό 1810 στό Παρίσι. Ἐκτοτε οἱ *Αἰσώπειοι Μύθοι* ἔχουν γνωρίσει πολλές ἐκδόσεις, ἰδιαίτερα γιά παιδιά. Λέγεται ὅτι ἔχουν διαβαστεῖ σχεδόν ὅσο καί ἡ Βίβλος.

Οἱ μύθοι τοῦ Αἰσώπου εἶναι σύντομες ἀφηγήσεις παραδειγματικοῦ χαρακτήρα. Ἡρώες του εἶναι συνήθως διάφορα ζῶα, ὅπως ἡ ἄλεπού, ὁ λύκος, τό λιοντάρι, τό ἐλάφι, ὁ λαγός κ.ἄ., ἀλλά καί ἄνθρωποι καί θεοί, κυρίως ὁ Δίας, οἱ ὁποῖοι ἐπιστρατεύονται γιά νά μεταφέρουν τό ἠθοπλαστικό του δίδαγμα.

Ὁ Αἰσώπος θεωρεῖται ἰδρυτής τοῦ λογοτεχνικοῦ εἴδους, πού σήμερα ὀνομάζεται «παραβολή» ἢ «ἀλληγορία» καί διακρίνεται γιά τό ἠθικό καί διδακτικό περιεχόμενό του. Οἱ παραβολές εἶναι μικρές ἱστορίες, πού ἀφηγοῦνται φανταστικές ἢ πραγματικές ἱστορίες μέ μεταφορικό τρόπο ἢ ἀλληγορίες. Εἶναι ἐπίσης ὁ πρῶτος πού χρησιμοποίησε πεζό λόγο στά ἔργα του. Μέχρι τότε οἱ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦσαν ἀποκλειστικά ἔμμετρο λόγο.

Τίς παραβολές, λόγω τῆς μεγάλης παιδευτικῆς ἀξίας τους, χρησιμοποίησε καί ὁ Ἰησοῦς Χριστός κατά τὴ διδασκαλία του ἀρκετοὺς αἰῶνες ἀργότερα. Ἡ θεματολογία τοῦ Χριστοῦ εἶναι τελείως διαφορετική, ἀνάλογη μέ τόν σκοπὸ πού χρησιμοποιοῦνταν.

Ἐπάρχει μία μερίδα ἱστορικῶν πού ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Αἰσώπος δέν ἔφτιαξε δικούς του μύθους, ἀλλά συγκέντρωσε, συμπλήρωσε καί τελειοποίησε ὅσους βρῆκε στήν ἐποχὴ του καί στά μέρη ὅπου γύρισε. Δέν ἀποκλείεται βέβαια νά ἐπινόησε καί ὁ ἴδιος μερικούς.

Ἐκτός ἀπό τούς μύθους ὁ Αἰσωπος μᾶς ἄφησε καί ἄλλα ἐνδιαφέροντα ἔργα, πού δείχνουν τή βαθιά του σοφία. Ἔχουν καταγραφεῖ¹⁰ περί τῆς 200 παροιμίες μέ τούς τίτλους «Αἰσώπου Λόγοι», «Παροιμίες» καί «Αἰσώπου Κοσμικές Κωμωδίες». Ὅρισμένες ἀπό αὐτές τῆς παροιμίες ταιριάζουν ἀπόλυτα μέ παροιμίες πού λέγονται καί στίς ἡμέρες μας (ἴσως ἔχουν τήν ἀρχή τους στόν Αἰσωπο). Παραδείγματα: Ὁ Αἰσωπος ἔλεγε: «Τά νυκτερινά ἔργα ἐν ἡμέρᾳ εὐκαταγέλαστα». Σήμερα λέμε: «Τῆς νύχτας τά καμώματα τά βλέπει ἡ μέρα καί γελάει». Ὁ Αἰσωπος ἔλεγε: «Τούς φίλους ἔχε μετά τῶν ἐλαττωμάτων». Σήμερα λέμε: «Ἀγάπα τούς φίλους σου μέ τά ἐλαττώματά τους». Ὁ Αἰσωπος ἔλεγε: «Τό ταχύ καί χάριν ἔχει». Σήμερα λέμε: «τό γοργόν καί χάριν ἔχει».

Ἡ παιδευτική ἀξία τῶν μύθων του

Ὁ Αἰσωπος δέν εἶναι ἀπλά ἕνας μυθοποιός, ἀλλά ἕνας μέγας δάσκαλος τῆς ἠθικῆς πού ὑπερασπίζεται τήν ἀρετή καί ἐχθρεύεται τήν κακία. Οἱ μύθοι του κυκλοφοροῦν σέ ὅλο τόν κόσμον καί διαβάζονται μέ πολύ ἐνδιαφέρον ἀπό ἀνθρώπους κάθε μορφωτικοῦ ἐπιπέδου. Ἐπιδίωξή του εἶναι νά κάνει τούς ἀκροατές ἢ ἀναγνώστες του νά γελάσουν, μέσα ἀπό εὐτράπελα περιστατικά, κωμικές καταστάσεις καί χιουμοριστικές περιγραφές, ὥστε νά δεχτοῦν εὐκολότερα τά πανανθρώπινα μηνύματά του. Χρησιμοποιεῖ τούς μύθους γιά νά ἐξάρει ἢ νά σπλητεῦσει χαρακτῆρες ἢ συμπεριφορές. Ἐπιδοκιμάζει τό καλό, ἐνῶ ἀντίθετα ἀποδοκιμάζει τό κακό κάθε μορφῆς.

Ὁ Αἰσωπος ἀναδείχθηκε σέ ἕναν ἀπό τούς μεγαλύτερους παιδαγωγούς ὄλων τῶν ἐποχῶν παγκοσμίως. Πετυχαίνει τό σκοπό του μέσα ἀπό τή διήγηση ἑνός ἀπλοῦ καί σύντομου περιστατικοῦ, καί μάλιστα

στή σφαῖρα τοῦ φανταστικοῦ καί ὄχι τοῦ πραγματικοῦ, δοσμένου μέ ἕναν ξεχωριστό, εὐχάριστο, ἔλκυστικό καί εὐληπτο τρόπο, πού διεγείρει τό ἐνδιαφέρον. Μέ τούς πολύ διδακτικούς του μύθους συνέβαλε σημαντικά στή δημιουργία «καλῶν καγαθῶν πολιτῶν» στήν ἐποχή του, καί ὄχι μόνο.

Ἄρκετοί μύθοι, ὅπως «ὁ λαγός καί ἡ χελώνα», «ὁ βοριάς καί ὁ ἥλιος», «ἡ κολοβή ἀλεπού» κ.ἄ., εἶναι εὐρέως γνωστοί. Ὑπάρχουν ὡστόσο πολλοί ἄλλοι, ἀγνωστοί στους πολλούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐξαιρετικοί καί ἐκπέμπουν πολύ σημαντικά μηνύματα.

Τά θέματα τῶν μύθων τοῦ Αἰσώπου εἶναι πολυποίκιλα. Ὅρισμένα ἀπό τά πιο χαρακτηριστικά θέματα μέ τούς ἀντίστοιχους μύθους παρατίθενται στή συνέχεια.

- Συνέπεια λόγων καί ἔργων, μύθος «ἡ ἀλεπού καί ὁ ξυλοκόπος».
- Ἀληθινή φιλία, μύθοι «οἱ ὀδοιπόροι καί ἡ ἀρκούδα», «τά δυό σκαθάρια» καί «ὁ γιατρός καί ἄρρωστος».
- Ἐπιπορκία, μύθος «οἱ νεαροί καί ὁ κρεοπώλης».
- Εὐγνώμοσύνη καί ἀχαριστία, μύθος «ὁ κηπουρός καί ὁ σκύλος».
- Λαιμαργία, μύθος «οἱ μύγες».
- Πλεονεξία καί ἀπληστία, μύθος «ἡ χίνα πού γεννοῦσε χρυσά αὐγά».
- Κλοπή, μύθος «ὁ Ἑρμῆς καί ὁ Τειρεσίας».
- Αἰσχροκέρδεια, μύθος «ὁ ἀγαματοπώλης».
- Ψευδολογία, μύθοι «ὁ Ἑρμῆς» καί «ὁ χωρατατζής βοσκός».
- Φλυαρία, μύθος «τό λιοντάρι καί ὁ βάρταχος».
- Ζηλοφθονία, μύθος «οἱ μέλισσες καί ὁ Δίας».
- Ματαιοδοξία, μύθος «οἱ ποντικοί καί οἱ γάτες».
- Τεμπελιά, μύθοι «ὁ γαῖδαρος καί οἱ βάρταχοι» καί «τό μυρμήγκι καί τό τζιτζίκι».
- Κολακεία, μύθος «ὁ βοσκός καί ὁ σκύλος».
- Ἀλαζονεία, μύθος «ὁ τυφλοπόντικας».

10. Ἐκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, *Αἰσώπου Μύθοι*, τρεῖς τόμοι.

- Τιμημένος θάνατος ή άτιμασμένη ζωή, μύθος «ό γεωργός και τὰ γαιΐδουράκια».
- Προσευχή και ενέργεια, μύθος «ό ναυαγός» (από αυτόν τόν μύθο εΐναι παρμένο και τό γνωστό ρητό «σύν Ἀθηνᾶ και χείρα κίνει»).
- Ἀγάπη για τή ζωή, μύθος «ό γέρος και ό θάνατος».
- Σύνεση, μύθος «ή άλεπού και ό πίθηκος».
- Προνοητικότητα, μύθος «τό μυρμήγκι και τό σκαθάρι».
- Ένασχόληση με πράγματα που δέν γνωρίζει κάποιος, μύθος «ό γαΐδαρος και ό λύκος».
- Τό μικρό παραπτώμα γίνεται μεγάλο, μύθος «τό παιδί που έκλεβε και ή μητέρα του».

Τέλος, ό Αΐσωπος μπορεί να άποτελέσει παράδειγμα και πρότυπο για έκπαιδευτικούς και όμιλητές πάσης φύσεως. Δείχνει πως ή διδασκαλία ή μία όμιλία μπορεί να γίνει ένδιαφέρουσα ώστε να μίν κουράσει τό άκροατήριο, αν γίνει με σύντομο, περιεκτικό και μεστό λόγο, με τή χρήση κατάλληλων παραδειγμάτων από τήν καθημερινή ζωή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΙΣΩΠΟΣ, *Μύθοι 1*, Έκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, Ἀθήνα 1998.
- ΑΙΣΩΠΟΣ, *Μύθοι 2*, Έκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, Ἀθήνα 1998.
- ΑΙΣΩΠΟΣ, *Μύθοι 3*, Έκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, Ἀθήνα 1998.
- ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗ, *ΣΦΗΚΕΣ*, Έκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, Ἀθήνα 1992.
- ΗΡΟΔΟΤΟΥ, *ΙΣΤΟΡΙΑ 2, ΕΥΤΕΡΠΗ*, Έκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, Ἀθήνα 1994.
- ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, *ΕΠΤΑ ΣΟΦΩΝ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ*, Έκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, Ἀθήνα 1995.
- ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, *ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΒΡΑΔΕΩΣ ΤΙΜΩΡΟΥΜΕΝΩΝ*, Έκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, Ἀθήνα 1995.
- ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΗΛΙΟΥ, Τόμος Β΄, σελ. 298-299.
- ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΗ, *ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΙΣΩΠΟΥ*.
- ΓΙΑΚΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ, *ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΡΥΓΙΑ, ΑΙΣΩΠΟΣ*, Έκδόσεις ΑΤΛΑΝΤΙΣ - Μ.ΠΕΧΛΙΒΑΝΙΔΗΣ & ΣΙΑ Α.Ε., Ἀθήνα χχ.
- ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΝΟΛΗ, *Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΙΣΩΠΟΥ*, Ιωάννινα 1990.
- ΒΙΟΣ ΑΙΣΩΠΟΥ ΤΟΥ ΦΡΥΓΟΣ, Έκ τοῦ Τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Ἀνέστη Κωνσταντινίδου, Ἀθήνα 1890.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΑΣΣΑΚΟΣ (1926-2019)

Στις 6 Νοεμβρίου έφυγε για τόν ουρανό ό Κωνσταντίνος Γ. Πασσάκος, μία άπώλεια μεγάλη για τήν έπιστήμη και τήν παιδεία. Πλήρης ήμερών και γεμάτος από πλούσια και πολυδιάστατη πνευματική δημιουργία, έφτασε εκεί, πού από μικρός είχε προσανατολίσει τόν έαυτόν του, ως τήν κορυφαία κατάκτηση τής ζωής του.

Ό όμότιμος καθηγητής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, γεννήθηκε στό χωριό Καλλιθέα Δωρίδος του νομού Φωκίδος, από άγροτική οικογένεια, τόν Ιανουάριο του 1926. Έργαζόμενος από μικρός, φοίτησε σε νυχτερινά σχολεία τής γενικής εκπαίδευσης του τόπου του. Στή συνέχεια σπούδασε σε σχολές τής Τριτοβάθμιας Έκπαίδευσης του έσωτερικού και του έξωτερικού και απέκτησε συνολικώς έξι πτυχία. Στις σχολές αυτές περιλαμβάνονται ή Παιδαγωγική Άκαδημία Θεσσαλονίκης, ή Μετεκπαίδευση στό Πανεπιστήμιο Αθηνών, τό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης για τό πτυχίο Φιλολογίας, τό Πανεπιστήμιο Έδιμβούργου για τά μεταπτυχιακά Diploma in Education και Master of Education, και τό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης για τό διδακτορικό δίπλωμα Ψυχολογίας.

Νυμφεύθηκε τή σύζυγό του Πηνελόπη, φιλόλογο καθηγήτρια δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ή όποία κοιμήθηκε τρία χρόνια πριν. Από τό γάμο τους απέκτησαν τέσσερα παιδιά, τρία άγόρια και ένα κορίτσι, όλα καταξιωμένους έπιστήμονες και μέ σταδιοδρομία κυρίως στην εκπαίδευση.

Έπί μακράν σειρά έτών δίδαξε σε όλες τής βαθμίδες και σε όλους τούς τύπους έπιμόρφωσης εκπαιδευτικών τής Γενικής

Παιδείας. Έξελέγη Σύμβουλος του ΚΕΜΕ και του Παιδαγωγικού Ίνστιτούτου, όπου εργάστηκε επί μία δεκαετία, σε ύψηλου έπιπέδου αντικείμενα, συμβουλευτικά τής εκπαιδευτικής πολιτικής του Ύπουργείου Παιδείας.

Έξελέγη στό βαθμίδα του καθηγητή Ψυχολογίας στό Πανεπιστήμιο Αθηνών και δίδαξε εκεί τά γνωστικά αντικείμενα Ψυχολογία Άτομικών Διαφορών και Ψυχολογία Προσωπικότητας, πραγματοποιώντας παράλληλα μελέτες και έρευνες, καθώς και δημοσιεύσεις συναφείς.

Έχει συμμετάσχει σε ελληνικά, εύρωπαϊκά και διεθνή έπιστημονικά συνέδρια Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας παρουσιάζοντας σχετικές έρευνες. Έξελέγη ως μόνιμο μέλος τής Βρετανικής Ψυχολογικής Έταιρείας και τής Εύρωπαϊκής Ένώσεως Ψυχολογίας τής Προσωπικότητας.

Ύπηρξε για δεκαετίες υπεύθυνος Κύκλων και Συντροφιών Εκπαιδευτικών. Για τούς κύκλους και τής συντροφίες αυτές, μαζί μέ άλλους εκπαιδευτικούς τής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, έπιμελήθηκε και συνέγραψε δεκάδες θεμάτων μέ μεθοδικότητα, έπιστημοσύνη και προσανατολισμό στις αιώνιες άξίες τής πατρίδας μας αλλά κυρίως τής χριστιανικής μας πίστης.

Ύπηρξε εισηγητής σε πολλά Συνέδρια τής Χ.Ε.Ε.Α. και διεκρίνετο για τήν μετροπάθειά του και τήν έμφυτη ευγένεια.

Δημοσίευσε άρθρα και μελέτες σε ελληνικά και ξένα περιοδικά. Στά αυτοτελή του έργα πού μās άφησε περιλαμβάνονται τά όγκώδη και περισπούδαστα βιβλία *Ψυχολογία Άτομικών Διαφορών*, *Η δημιουργική*

σκέψη εις τήν εφηβεία, *Εισαγωγή εις τήν Παιδαγωγική Ψυχολογία* (2 τόμοι), *Τό πρόσωπο στήν πορεία τοῦ γίγνεσθαι - εισαγωγή στήν σύγχρονη Ψυχολογία τῆς Προσωπικότητας*.

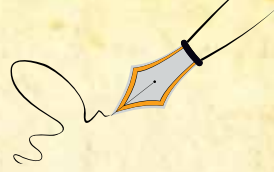
Τό τελευταῖο του βιβλίου, *Ὁ Freud στήν Ἐπιστήμη καί στήν Ζωή μας* (Ἀρμός 2016), ἔνα οἶονεὶ κύκνειο ἄσμα του, ἀποτελεῖ ἐμβριθὴ καί τεκμηριωμένη κριτικὴ στή φροϋδική ψυχανάλυση. Ἐπισημαίνει τά θετικά τῆς σημεῖα, ἀλλὰ συγχρόνως κάνει μία αὐστηρὴ ἀποκάλυψη τῶν ἀντιεπιστημονικῶν τῆς κενῶν. Κυριῶς ἀναφέρεται στόν Freud, ὁ ὁποῖος ἂν καί ἄθεος, ἀσκολήθηκε μέ τήν θρησκεία, τήν ὁποία θεώρησε, ἀπό πλευρᾶς ψυχανάλυσης, ὅτι προκαλεῖ ἀρνη-

τικά ἀποτελέσματα στήν ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως καταλήγει ὁ συγγραφέας, «ὁ Freud ὑπῆρξε συνεπὴς πιστὸς στήν ἀπιστία του. Οἱ πιστεύοντες ἄνθρωποι εἶναι ὄντως πιστοὶ στήν πίστη τους. Πάντως ὁ ἴδιος ἐφάρμοσε τὸ «γίνου πιστὸς μέχρι θανάτου, καί δώσω σοὶ τὸν στέφανον τῆς ζωῆς» (Ἀποκ. β10). Τὸ ὑπογράφει στό τέλος τοῦ βιβλίου του. «ΤΕΛΟΣ Εὐχαριστῶ τὸν Θεό μου, πού μέ ἔφερε ὡς ἐδῶ».

Αἰωνία του ἡ μνήμη.

Αλέξανδρος Κακαβούλης
Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

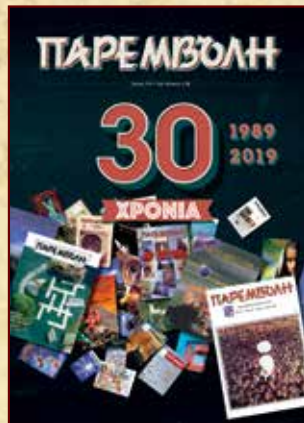

Άξίζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο Όρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία των 100 χρόνων του κοντά στον έλληικό λαό.

Περιοδικό με ιστορία μεγαλύτερη τών 50 έτών που άπευδύνεται στη γυναίκα, στην πνευματική και κοινωνική της παρουσία.

Το περιοδικό για την Έπι-στήμη, τὰ Γράμματα και την Τέχνη, με τὸ ἔνδοξο πα-ρελδὸν και τὸ δυναμικό “πα-ρών” στis μάχες του κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ και τῆς ἀπιστίας.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χρι-στιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τὸν ἐνδουσιασμό τῆς νεότη-τας και τῆ σφραγίδα τῆς πίστης και τῆς παιδείας.

Τὸ μηνιαῖο παιδικὸ περιοδικὸ που κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευμα-τικὸς φίλος για τὰ Ἑλληνο-πούλα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Χριστιανικής Ένώσεως
Έκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν

- **Σπυρ. Καλλιάφα:**
ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΟΥ ΟΡΜΗΣ _____ 3,00 €
ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ, ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ & ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 3,00 €
ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΠΡΩΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΕΤΗ έκδοσις Γ΄ _____ 5,00 €
- **Γ. Θ. Κολιτσάρα:**
ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ τόμοι Β΄ & Γ΄ ἕκαστος _____ 6,00 €
Η ΑΠΑ ΓΡΑΦΗ ΔΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΟΥ _____ 3,00 €
Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΗΓΕΤΗΣ _____ 10,00 €
- **Β. Χαραλαμποπούλου:**
Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ _____ 3,00 €
Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ _____ 3,00 €
ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΚΑΙ ΕΦΗΒΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ _____ 3,00 €
- **Μ. Debesse:**
ΣΤΑΘΜΟΙ ΑΓΩΓΗΣ _____ 5,00 €
- **G. Allport:**
ΤΟ ΑΤΟΜΟΝ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ _____ 6,00 €
- **Ίωάν. Ἀντωνίου:**
ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΜΕΝ ΤΑΣ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΑΣ ΑΠΟ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΠΟΦΕΩΣ _____ 3,00 €
- **ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.Λ.:**
ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΙΔΑΝΙΚΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ ΜΑΣ _____ 6,00 €
Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ _____ 6,00 €
Η ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ _____ 6,00 €
Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΟΥ _____ 6,00 €
Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ _____ 6,00 €
ΟΔΗΓΗΤΙΚΗ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ _____ 6,00 €
ΤΑ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ _____ 6,00 €
ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ _____ 6,00 €
ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ _____ 6,00 €
ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ _____ 6,00 €
ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΞΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ _____ 6,00 €
ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ _____ 6,00 €
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ _____ 6,00 €
Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΑΠΟΤΥΧΙΩΝ _____ 6,00 €
ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ _____ 10,00 €
ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ _____ 10,00 €

